

SOCIETATEA DE MÂINE

REVISTĂ SĂPTĂMÂNALĂ PENTRU PROBLEME SOCIALE ȘI ECONOMICE

Anul II
N-rii
21 și 22

Comitetul de direcție: Vasile Goldiș, Dimitrie Gusti, Mihai Popovici,
G. Bogdan-Duică, Ioan Lupăș, Onisifor Ghibu, N. Ghiulea și Ion Clopoșel

Număr
dublu
Lei 20

CLUJ, DUMINECĂ 24 ȘI 31 MAIU 1925

C U P R I N S U L :

- PROBLEME SOCIALE:** Estetică socială Gh. Neculcea
Silvio Pellico: un apostol al autodeterminării popoarelor H. P. Petrescu
Fulguri dela un curs de sociologie Ion Mehedinteanu
PROBLEMA CULTURII: Lipsuri culturale (II) G. Bogdan-Duică
POLITICA EXTERNĂ: Cum a căzut protocolul dela Geneva N. Dașcovici
ACTUALITAȚI: Viața și opera lui Visarion Roman M. S. Cernesti
Notițele mele (Unui om politic) Emil Isac
Enciclopedii H. Trandafir
DISCUȚII LITERARE: In jurul unei recenzii N. Cartoian
Iarăș Ardeal N. Drăganu
ÎNVĂȚĂMÂNT-EDUCAȚIE: Pedagogie țărănească? Onisifor Ghibu
SĂNĂTATEA PUBLICĂ: Cursurile medicale de perfecționare Dr. Iancu
PROBLEME ECONOMICE: Săptămâna economică-financiară:
Tribunal arbitrar mixt germano-român. — Chestiunea
salariului minim. — Codul muncii. — Ville și livezile
Basarabiei. — Alcoolismul. — De ce este căzut leul?
Două politici monetare N. Ghiulea
CRONICI CULTURALE ȘI ARTISTICE: Teatru (Constatări la
închiderea stagiunii) — Opera (Premiera „Walküre“ —
De vorbă cu d. Popovici Bayreuth) — Conferințe (Pe-
dagogia țărănească de I. Paul) — Cărți, reviste, ziare
(Viața Românească — Educația — Peninsula balcanică
— Tribuna românilor de peste hotare — Cultura
Creștină — Sălajul) B. & B.
CRONICI DIVERSE: Studii etnice-politice. — Balcanicii — Serbări artistice — Un episcop
de 70 de ani — O reacțiune primejdioasă. — Politica culturală în Polonia.

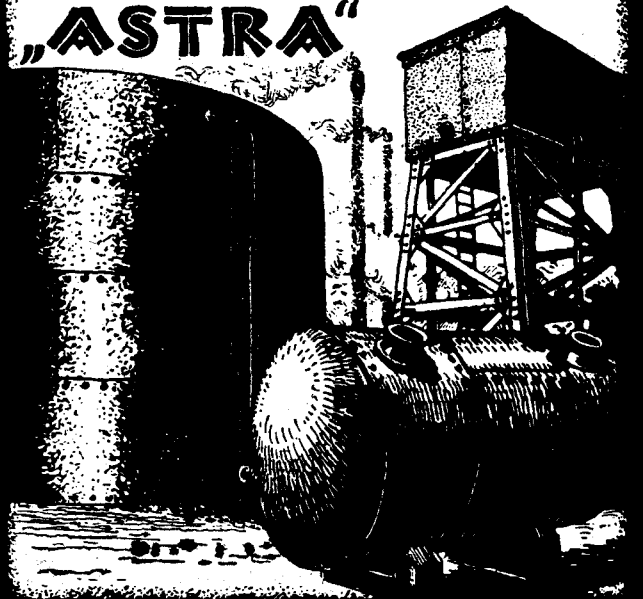

REDAȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: CLUJ, PIAȚA UNIRII NR. 8
Abonamente: pe un an 600 lei. — Autorități și întreprinderi particulare 1000 lei. Funcționarii publici, preoții și învățătorii 500 lei. Pentru streinătate, abonamentele sunt îndoite. În America 10 dolari. Abonamentele se plătesc înainte, pe cel puțin o jumătate de an

PENTRU
REZERVOARE

DE TOT FELUL - DE TOATE DIMENSIUNILE
PENTRU TOATE LICHIDELE
CEREȚI OFERTE LA

„ASTRA”

ASTRA - PRIMA FABRICĂ ROMÂNĂ DE VAGOANE ȘI MOTOARE S. A.
UZINELE ÎN ARAD - DIR. GEN. ÎN BUCUREȘTI STR. L. CATARGIU 11

„ASTRA”

Prima Fabrică Română de
Vagoane și Motoare S. A.

Direcțiunea Generală:

București, Str. Lascăr Catargiu No. 11

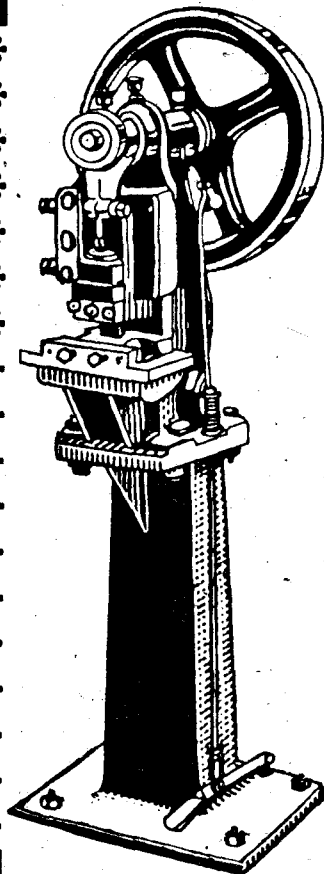
Adresa telegrafică: VAGONASTRA
Scrisori: Căsuța poștală No. 136.

Uzine: A R A D

Secția Vagoane:

Orice fel de vagoane de persoane, de marfă și de lux.
- Vagoane cisterne, de spirt, petrol și benzine. -
Vehicule industriale, forestiere și agricole. - Con-
strucție de fer, stâlpi nituiți. - Piese de mașini
forjate. - Zdrobitoare de cânepă. - Poduri. -
Piese de fontă și de metal. - Cazane. - Rezer-
voare pentru apă, spirt, petrol și benzină de orice
formă și mărime. - Piese de rezervă pentru va-
goane normale și vagoane-cisterne.

Oferte și devize la cerere.

„ASTRA” Prima Fabrică Rom.
de Vagoane și
Motoare S. A.

Presă cu excentric

Pentru lucrări de presat, tras, sfântuit, găurit, tăiat. Excentricitatea
până la 30 mm. Presiunea maximă: 3000 Kg. Se pot prelucra tablele
de fer de 0,5-4 mm. grosime și de 20-170 mm. diametru.

Prețuri reduse!

Livrabile prompt din depozit!

Pentru oferte a se adresa Direcțiunii Generale:
BUCUREȘTI, STRADA LASCAR CATARGIU No 11.
Adresa telegrafică: Vagonastra. Scrisori: Căsuța Poștală 136.

SOCIETATEA DE MÂINE

REVISTĂ SĂPTĂMÂNALĂ PENTRU PROBLEME SOCIALE ȘI ECONOMICE

Editor și redactor-șef:
ION CLOPOȚEL

REDACȚIA:
PIAȚA UNIRII 8 - TELEFON 308
CLUJ, DUMINECĂ 24 și 31 MAIU 1925

Anul II N-rîi 21 și 22
NUMĂRUL: LEI 20

ESTETICĂ SOCIALĂ

Caracterul social al artei.

Opera de artă care este manifestarea exterioară a unui artist, a unui talent, a unei calități din cele mai fine și mai personale a sufletului unui om, ar părea să fie de esență individualistă, să nu aibă nici urmă de caracter social. Arta însă e o acțiune socială, și opera de artă un fapt social.

Chiar dacă am privi arta ca individualistă, ea totuș este un agent de sociabilitate omenească, fiindcă ne arată fru mușetele naturii — un punct de sprijin al sociabilității, — fiindcă se inspiră din simpatia dintr-o lume și lumea exterioară — o manifestare a solidarității universale, — fiindcă găsește armonia în viață și îndemnându-ne să iubim viața universală ne învață să ne iubim între noi.

Din punct de vedere social, influența artei asupra simțurilor omului este mai prețioasă decât influența ei asupra inteligenței. Ea încălzește și inima omului celui mai de jos. Arta are îndoita calitate de a fi și superioară și populară, ea exprimă ceace se găsește mai înalt în sufletul omului și-l împarte cu dărnicie tuturor. Arta înalță în natură specia umană.

Taine în „Filosofia artei“ arată că opera de artă nu este izolată. Ea depinde, în întâlul rând, de artist, face parte dintr'un ansamblu care este opera totală a artistului, în al doilea rând, face parte dintr'un ansamblu mai mare, și a nume școala sau familia de artiști ai aceleiaș țări, și ai aceluiaș timp căruia aparțin, și în fine, în al treilea rând, dintr'un ansamblu și mai mare, care e lumea înconjurătoare a artistului, mediul social. De aci rezultă puternicul caracter al operei de artă.

1) Note dela o conferința ținută în Octombrie 1918 la soc. „Drumeții“ din București.

Artiștii nu sunt oameni izolați. Ei trăiesc în acelaș mediu spiritual și etic, în care viețuiesc toți acei din jurul lor. Ei sunt chiar reprezentanții aceluui mediu, reprezentanții unei epoce. Artiștii traduc în sinteze plastice sufletul unei opere și al unei rase, opera lor e oglinda fidelă a societății în care trăiesc, care le-a servit de model și inspirație. *Operele de artă sunt documente din care se poate reconstitui o civilizație, și fără de care nu s'ar putea ști nimic despre sufletul secolelor moarte, despre adevărul trecut al fiecărui popor. In operele de artă nu vedem și nu auzim decât vocea artiștilor străbătând prin secole, sub care se distinge însă, un murmur surd, o mișcare adâncă: mișcarea nesfârșită și multiplă a poporului care simțea la fel cu ei.* Și ele sunt cu atât mai prețioase cu cât oglindesc mai mult și mai bine geniul și munca contemporanilor.

Armonia strânsă care se stabilește între artiști și contemporani, se vede și se simte pretutindeni. Produsele spiritului omnesc nu-și găsesc explicarea decât în mediul din care au luat naștere. Ele sunt determinate de anumite stări generale, de o anumită temperatură morală, fără de care talentele nu se pot desvolta. Și ele trebuie să oglindească mediul din care au luat naștere, în generalitatea lor, căci ne exprimând sentimentul timpului, nu pot fi înțelese, nu pot fi, gustate, nu pot fi primite. Chiar în opera artiștilor individualiști, deschizători de noi drumuri, elementul social abundă, spiritul general se simte. Nu întâlnim niciodată o sforțare singură, absurdă și zădarnică; în tendințele noi din operele de artă, din toate timpurile se pot verifica cristalizările unor bine determinate curente de idei și simțiri.

În armonia deplină dintre sufletele artiștilor și contemporanilor

rezidă cuvântul pentru care opera de artă caracterizează epoca și pentru care explicarea operei de artă se găsește cu profuziune în cercetarea epocii. Pe această cale se explică strălucirea sculpturii antice în civilizația Greciei, sublima arhitectură gotică în civilizația evului mediu, splendoarea picturii din timpul Renașterii, linia nobilă a tragediei clasice în civilizația franceză a veacului al XVII-lea, complexitatea muzicii în civilizația contemporană.

În artă rasele își e primă deplin caracterul, și aceasta nu numai în artele în care se manifestă în chip original, ci chiar în acele imitate. Arhitectura romană împrumută dela greci, lucrată mai totdeauna de artiști greci, prin dimensiunile, ornamentația și destinația ce i s'a dat, capătă caractere noi: delicateța și poezia geniului atenian, dau loc acolo ideei de forță, de stăpânire, de pasiuni militare și cuceritoare ce erau în vază la Roma.

Dar nu mai puțin, arta, și ea la rândul ei, are mare influență asupra fericirii oamenilor, și în special a celor mai numeroși, celor mai lipsiți de bogăție materială și de fericire. Arta innobilează sufletul poporului, îl purifică, îl înalță. Arta innobilează și munca.

Întelesul social a artei.

Sentimentul estetic se trezește tot atât de puternic în fața frumusețelor naturii, ca și în fața unei opere de artă. Pentru sufletul omnesc frumosul din natură, care este al tuturor, este mai prețios decât cea mai rară operă de artă. Profilul fumuriu al unui șir de munți în zare, priveliștea liniștită a unui părau în margine de crâng, un câmp înflorit în lumina scânteietoare a unei diminețe, sau priveliștea zguduitoare a unei mări pe furtună; au neînchipuit mai puternică și mai întinsă acțiune asupra sufletului ome-

nesc decât reprezentarea lor artistică. *Estetica naturii, împărtășită egal tuturor și cu dărnicie, este o estetică socială.*

Frumusețile naturale trebuie respectate. Peisajele frumoase, colțurile rare din natură sunt opere de artă, care trebuie păzite tot cu atâta grijă ca operele din muzeu. Pomii și aleele, pajiștele și grădinele în orașe, în care de altfel frumuseța naturii covârșește frumuseța căutată de arta grădinarului, trebuie păzite și cruțate.

Cântecele și jocurile populare, costumele și obiceiurile populare, isvorâte dintr'o forță estetică naturală, toate aceste manifestări artistice ale maselor, trebuie căutate, respectate și păstrate ca tezaur sfânt național și artistic.

Viața fără frumos nu are nici un farmec. Și arta, în viața socială de astăzi, ține un loc de frunte. Artă amestecată cu tehnica a născut strălucitoarea și variata producție industrială care face gloria civilizației noastre, confortul desăvârșit și frumuseța gospodăriilor noastre publice sau private.

Minunatele orașe cu străzi drepte și largi, cu pomi și pajiște de flori, cu palate mărețe și hoteluri somtuose, cu biserici, teatre și muzee; minunatele stațiuni de băi sau de odihnă; statuile și monumentele decorative, grădinele publice, și atâtea alte lucrări de artă, alcătuiesc întreaga estetică oficială, care nu are altă însemnătate decât că viața publică simte nevoia artei și infrumusețerei ei, simte nevoia educației artistice a maselor. *Estetica oficială prin natura, prin caracterul ei, e o estetică socială.*

Atât frumosul natural cât și frumosul operei de artă pentru a fi căutat și admirat, trebuie înțeles. În fața unei aceleiaș frumuseți unul se oprește din cale, mișcat, altul își continuă drumul cu indiferență. Aceasta dovedește că înțelegerea frumosului cere o anumită dispoziție sufletească și o anumită educație. Toți suntem primitori de o oarecare satisfacere estetică, a cărei întindere și intensitate crește prin practică și exercitare. Priceperea operei de artă se deprinde, se învață. Gustarea frumosului din opera de artă este atât de importantă pentru viața noastră socială, încât educația estetică este de o netăgăduită necesitate. Dar nu e numai atât. Gustarea frumosului cere și o anumită stare sufletească, un anumit echilibru

sufletesc. Această stare sufletească nu poate fi obținută decât dacă omul se poate înălța deasupra sentimentelor de fiecare zi, dacă se poate desrobi de grija mizeriei și de suferințele nedreptății. Mizeria ucide frumuseța, nedreptatea ucide liniștea sufletească, și fără dorința de frumos și fără seninătate sufletească nu poate fi nici artă, nici vis de artă. Și dacă sentimentul de umanitate și buna judecată îndrumată de politica socială nu ne îndeamnă de ajuns să luptăm contra mizeriei și suferinței în care zac cei mai mulți, cel puțin sentimentul estetic să ne silească a lupta contra mizeriei și suferinței celor mulți.

Dar sentimentul de umanitate trebuie să treacă înaintea sentimentului estetic. Chiar arta trebuie sacrificată omului. Din toată splendoarea vieții noastre sociale, marea majoritate se bucură prea puțin. Este mai multă mizerie decât frumuseță, mai multă sărăcie decât suflete care să priceapă arta, mai multe cumplite focare de mizerie și de boli omorâtoare, decât palate. Ce neînțelegeri și ce rușine este tot luxul nostru în fața mizeriei. Toate averile ce se aruncă pe artă sunt pierdute dacă pierdem sufletul celor mulți. *Artă trebuie să ajute la găsirea de condiții mai bune și mai drepte de viață.*

GH. NECULCEA

POLITICA EXTERNĂ

CUM A CĂZUT PROTOCOLUL DELA GENEVA

Ne-am ocupat la timp și pe larg despre opera pacifică a ultimei adunări a Societății Națiunilor înfăptuită prin adoptarea așa zisului protocol dela Geneva în privința arbitrajului obligator.¹⁾

Coincidența schimbărilor politice interne, din Anglia și Franța, prin prezența la cârmă a celor două guverne de stânga, prezidate de d-nii Macdonald și Herriot, a fost incontestabil elementul hotărâtor pentru succesul de un moment al lucrărilor dela Geneva. Precum am arătat pe larg, cei doi premieri, prin prezența lor în sânul adunării dela Geneva, ca și prin voința lor entuziastă de a se face un pas înainte în problema păcii mondiale, au determinat adoptarea protocolului de arbitraj obligator fără prea multe șovăiri.

Entuziasmul din sânul adunării dela Geneva fiind comunicativ, a cuprins toate cercurile pacifiste din lumea întreagă, bineînțeles cu rezerva unor pacifiști cunoscuți,²⁾ din țările învinse.

Cuprinși de acelaș entuziasm pentru o operă pacifică uriașă, de va-

loare istorică, am făcut, totuși, dela început, rezerve în privința valorii sale practice recunoscând că adoptarea și aplicarea protocolului erau foarte ipotetice, fiindcă erau condiționate de o serie de evenimente viitoare.

Evenimentele politice interne engleze s'au însărcinat, înaintea termenilor condiționali cuprinși în articolul final (21) al protocolului, să risipească entuziasmul și speranțele trezite în lumea întreagă.

Imediat după alegerile generale, noul guvern conservator englez s'a grăbit să ceară, în Noembrie 1924, secretariatului general al Societății Națiunilor, amânarea de pe ordinea de zi a Consiliului a chestiunii lucrărilor pregătitoare ale conferinței pentru reducerea înarmărilor. Cereea aceasta se întemeia pe imposibilitatea materială în care se aflate noul cabinet englez, de a-și fixa la timp o părere asupra protocolului de arbitraj obligator, potrivit căreia să dea instrucțiile necesare reprezentantului Angliei în Consiliul Societății Națiunilor, chiar pentru lucrările sesiunii din Decembrie.

Se înțelege că atitudinea aceasta a Angliei a fost hotărâtoare, căci amânarea pentru sesiunea următoare din Martie 1925, a Consiliului, a însemnat respingerea protocolului, iar graba altor mulți membrii³⁾ ai

¹⁾ Vezi articolele publicate în Nr. 28—29 din *Societatea de mâine* și tipărite apoi, în broșură aparte, sub titlul „Problema păcii și arbitrajul obligator” (Protocolul dela Geneva).

²⁾ De pildă, prof. dr. W. Schücking în „Berliner Tageblatt” dela 17 Martie 1925 era nemulțumit de protocolul dela Geneva, fiindcă nu oferă posibilitatea revizuirii clauzelor teritoriale din tratatele păcii generale, așa precum conferințele internaționale privitoare la reparațiuni au revizuit, treptat, clauzele financiare din toate tratatele și prin aplicarea planului Dawes chiar pe cele impuse Germaniei.

³⁾ Chiar la începutul lui Decembrie 1924, numărul membrilor Societății cari își dăduseră adeziunea la protocol se ridicase la 16 și anume: Albania, Belgia, Brazilia, Bulgaria, Cehoslovacia, Chile, Estonia, Franța, Grecia, Letonia, Paraguay, Polonia, Portugalia, Regatul Sârbo-Croato-Sloveni-

Societății Națiunilor de a adera la protocol, tot nu l'a putut salva, fiindcă nu se îndeplineau clauzele de validitate stabilite, precum a spus, prin articolul final. 2) Evident că și conferința internațională pentru reducerea înarmărilor ce ar fi trebuit să se întrunească la Geneva în ziua de 15 Iunie 1925, potrivit prevederilor art. 17 din protocolul de arbitraj obligator, a căzut din cauza neîndeplinirii condițiilor stabilite pentru soarta operei ultimei adunări dela Geneva.

S'ar părea din toate aceste evenimente de valoare internațională, că întreaga efortare pentru asigurarea păcii în lume și aplanarea pe cale de arbitraj a tuturor conflictelor, fără deosebire între cele *juridice* și cele *politice*, a rămas zădarnică și că omenirea nu trebuie să mai spera a scăpa de flagelul războaielor. A începe d'acapo tot ce s'a făcut după mari efortări ar însemna un motiv mai mult de descurajare pentru bunăvoiențele de pretutindeni.

Desbaterile ce au avut loc în sesiunea de Martie 1925, a Consiliului Societății Națiunilor, cu toate declarațiile ce s'au făcut acolo, ne dovedesc, din fericire, că principiul protocolului dela Geneva este admis de unanimitatea Statelor civilizate și că întreaga critică se îndreaptă numai împotriva modalității sancțiunilor pentru agresori, sau se întemeiază pe inoportunitatea actuală a protocolului întrucât lipsesc încă, din Societatea Națiunilor, State reprezentând o mare putere economică, financiară și militară (Statele Unite, Germania, Rusia).

Dar să rezumăm obiecțiile principale :

Criticele engleze.

În primul rând, cu toată recunoașterea avantajilor teoretice, principiul arbitrajului universal și obligator provoacă serioase obiecțiuni de aplicare practică.

lor, Spania și Uruguay. *Guvernul nostru n'a aderat nici până astăzi, iar România nu și-a formulat încă oficial, pentru opinia mondială, părerea asupra arbitrajului obligator.*

2) Art. 21, alimențele IV—V în care se spune: „De îndată ce majoritatea membrilor reprezentați permanent în consiliu și alți zece membri ai Societății, vor fi depus sau îndeplinit ratificarea, se va întocmi de secretariat un proces-verbal pentru constatare.

„Punerea 'n vigoare a acestui protocol va avea loc după ce procesul verbal va fi fost întocmit și de îndată ce planul pentru reducerea înarmărilor va fi fost adoptat de conferința prevăzută prin art. 17”.

Protocolul slăbește rezervele înscrise în art. 15 din pactul S. N. cu privire la amestecul societății în chestiunile de ordin interior ale Statelor. De unde urmează o agravare a răspunderilor luate de fiecare Stat-membru față de S. N. și asupra acestui punct guvernul englez se silește să aprecieze exact măsura agravării.

Și apoi o contradicție ar exista chiar între autorii protocolului : pentru unii, modificările aduse pactului sunt mai curând de formă decât de fond și, deci, nu este vorba de un plus de obligații peste cele luate prin pact; — pentru alții, ar fi vorba nici mai mult nici mai puțin decât de un nou sistem pentru realizarea marelui ideal (pacifist) spre care aspiră omenirea.

Austen Chamberlain, delegatul englez în Consiliu, remarcând contradicția de mai sus conchidea : în prima ipoteză, dacă nu s'a adăugat nimic esențial răspunderilor luate prin pact, evident că nu s'a făcut nimic important pentru cauza păcii și a dezarmării; într'a doua, dimpotrivă, Societatea fiind chemată să deslege noi categorii de conflicte, evident că se vor ivi mai multe ocazii pentru nesocotirea hotărârilor sale și, firește, mai multe nevoi pentru aplicarea de sancțiuni.

Asupra acestui capitol, al sancțiunilor, delegatul englez subliniază absența din rândurile membrilor Societății Națiunilor a unor State de prim ordin, ca Statele Unite, a căror prezență fusese privită ca indiscutabilă în concepția inițială a autorilor pactului. Este evident că absența aceasta, neprevăzută din primul moment, a însemnat o mare slăbiciune, pentru Societatea Națiunilor, chiar dela înființarea ei.

Până astăzi acțiunea ei se desfășoară binefăcătoare și fecundă, bucurându-se de rezervă amicală a Americanilor, și 'n toate acțiunile întreprinse Societatea Națiunilor a putut face față sarcinilor asumate. E destul, însă, că pe temeiul nomenclurii de până acum, — căci a fost un adevărat noroc lipsa oricărei probleme mari și delicate dela ordinea zilei pe care S. N. să se dovedească în neputință de a o rezolvi, — să sporim obligațiile Societății? Ne-ar fi ușurință ca să-i dăm sarcini și mai mari decât cele din pact, fără a ține seama de slăbiciunea rezultată din absența unor anume State mari și absențe neprevăzute, din rândurile membrilor Societății!

Sancțiunea „economică“ din pact pusă 'n mișcare de totalitatea Statelor membre împotriva Statului agresor s'au infractor față de obligațiile asumate era, într'adevăr, formidabilă și numai simpla amenințare era de ajuns pentru a preveni războiul de agresiune. Dar toată situația s'a schimbat din clipa când, în afară de Societatea Națiunilor, au rămas puternice colectivități economice împotriva cărora orice aplicare de sancțiune economică devine grea dacă nu chiar imposibilă și fără colaborarea cărora aplicarea aceleiași sancțiuni împotriva unora din Statele membre poate fi puțin eficace.

Art. 7—8 din protocol privitoare la împiedecarea pregătirilor războinice, în răstimpul dintre izbucnirea conflictului diplomatic și aplanarea lui prin arbitraj, provăcă observația engleză că ele ar putea conduce mai curând la stingherirea victimei agresiunii decât a agresorului însuși.

Un exemplu precizează critica aceasta. Agresorul este liber să-și aleagă momentul favorabil pentru provocarea unui conflict, să-și dispună forțele militare cum vrea, în vederea momentului ales, fără să le mobilizeze ori să le sporească efectivul, apoi să provoace diferendul susceptibil de arbitraj după care situația militară a părților, din clipa deschiderii procedurii de aplanare pacifică, nu mai poate fi modificată. Victima agresiunii este, astfel, pusă prin protocol în stare de inferioritate față de agresorul care și-a ales momentul căci, altfel, dacă victima surprinsă ar încerca să restabilească echilibrul de forțe, prin buna lor așezare, ar risca să fie considerată, tocmai ea, drept partea vinovată de agresiune.

Dificultățile acestea de aplicare a art. 7—8 privitoare la forțele terestre apar și mai mari în cazul forțelor maritime.

Dispozițiile art. 15 din protocol privitoare la îndatorirea Statului agresor de a suporta toate cheltuielile războiului ce a provocat și a luat asupra-și reparația tuturor daunelor publice sau private ce le-ar pricinui prin război, precum și protecția acordată Statului agresor împotriva modificării frontierelor sale și a oricărui anesteac în treburile lui interioare, provoacă de asemenea, observațiile guvernului englez. Principiile generale din art. 15 nu trebuie formulate ca dogme rigide, inflexibile, destinate a conduce so-

cietatea în toate împrejurările numai așa și nu altfel, pentru că și codurile cele mai riguroase admit circumstanțele atenuante care modifică judecata tribunalelor. De ce nu și-ar rezerva Societatea Națiunilor puterea discreționară de apreciere, delacas la cas, cupă împrejurări, putere de care dispun toate celelalte tribunale din organizația socială?

Și ca exemplificare se ia ipoteza posibilă a unui război izbucnit din cauze foarte complexe și în care, la o răspundere aproape egală de agresori pentru ambele părți, s'ar gasi față în față un membru al Societății și un Stat care nu este membru. Oare ar fi drept ca întreaga sarcină impusă agresorului, potrivit art. 15, să fie aruncată numai asupra uneia dintre părți, membrul societății, pe când cealaltă n'ar suporta nimic?

Toate observațiile de amănunt se sfârșesc prin concluzia generală că *protocoul vînd să fie desăvârșirea scopului pacific al Societății, precum rezultă din paci, ajunge în realitate la organizarea războiului și, poate, chiar pe un picior mai mare, deoarece autorii lui se arată mereu preocupați de eventualitatea războiului, în grija de a asigura pacea, ca și cum războiul ar fi normalul vieții internaționale, iar nu efectul unor împrejurări excepționale, aproape patologice, în viața colectivității omenesci.* Tot ce pare a întări ideea că activitatea principală a societății este încreptată mai mult spre război decât spre pace este de natură a-i slăbi eficacitatea în direcția misiunii sale fundamentale: micșorarea cauzelor de război.

În sfârșit, respingând ideea sancțiunilor fără de care S. N. ar fi neputincioasă de orice acțiune pacifică, iar tratatele n'ar mai fi decât bucăți de hârtie, guvernul englez afirmă că toate sancțiunile menționate fie în pact fie în protocol atârnă de tratate și că dacă tratatele n'au valoare toate sancțiunile prevăzute sunt inutile. „Orice am face n'avem alt mijloc decât să ne încredem la urma urmelor în cuvântul dat“. Și, ca final de concluzie, guvernul englez propune completarea pactului prin acorduri speciale, corespunzând unor nevoi speciale, și având caracter strict defensiv, în spiritul pactului, pentru a fi puse în aplicare în strânsă legătură cu Societatea Națiunilor și sub patronajul ei.

Cu alte cuvinte, ultima soluție și suprema garanție, pacte de alianță

definitive regionale între toți cei legați prin interese comune, în genul Micei Antante sau al alianței româno-poloneze, pacte pe care multă vreme Anglia, susținută de Italia, le-a combătut socotindu-le contrarii spiritului Societății Națiunilor și privindu-le ca o revenire la sistemul alianțelor și ca o reînviere a poliției de echilibru, din înainte de 1914, care a dus la cel mai grozav măcel din istoria omenirii.

Riposta franceză

La observațiile adesea foarte serioase și pozitive ale Guvernului englez, delegatul Franței, d. Aristide Briand, s'a mărginit să dea un răspuns plin de elocință, dar șubred, uneori, în fond, scuzându-se prin timpul scurt în care a trebuit să-și formuleze riposta.

Începând cu observația finală de caracter general, delegatul francez a ținut să constate că tocmai caracterul excepțional al războiului și gravitatea lui, pentru viața omenirii, justifică toată stăruirea și preocuparea de a-l împiedeca.

Deplorând, alături de Anglia, absența Statelor Unite, d. Briand a afirmat, în fraze foarte entuziaste și pline de idealism, datoria Societății Națiunilor de a se afirma tot mai mult printr'o acțiune continuă spre a-și spori prestigiul în omenire și a crește puterea ei de atracție asupra tuturor popoarelor absente din mijlocul ei.

Cât privește aplicarea sancțiunilor economice, delegatul francez a recunoscut că ea poate întâmpina dificultăți și trezi rezistențe, după cum s'a și întâmplat totdeauna. Constatând, însă, că în trecut sancțiunile s'au aplicat trecând peste toate greutățile, se întreba: de ce n'ar fi tot așa în viitor?

Și accentuând ideea că războiul ar fi cu adevărat un caz de patologie internațională, d. Briand a afirmat, cu un mare avânt, nevoia ca Societatea Națiunilor să nu-și declare neputința înaintea omenirii suferinde căci aceasta ar însemna să disperăm de viitorul mai bun al lumii întregi. Proclamând războiul o crimă și stabilind anumite măsuri ori amenințări pentru cel care ar intenționa s'o săvârșească, protocolul a completat pactul cu partea lipsă pentru determinarea criminalului ca să renunțe la act. Cazuri mai recente și mai depărtate din istoria lumii dovedesc că dacă asemenea măsuri ori amenințări ar fi

existat în trecut, unele popoare ar fi renunțat la deslănțuirea războaielor de agresiune.

Pentru toate aceste considerații, pentru speranța pe care protocolul o oferă omenirii și de care aceasta nu trebuie să fie lipsită, Franța, a declarat d. Briand, rămâne credincioasă principiilor din protocol.

Alte observații și rezerve

Delegatul italian, d. Scialoja, a împărtășit în parte dacă nu toate criticile delegatului englez, dar a ținut imediat să sublinieze, de altfel ca și delegatul englez, că *observațiile sale privesc numai structura tehnică a protocolului și ceea ce poate fi prematur în cuprinsul lui, dar că păstrează credința în forța principiilor cari au constituit însuși spiritul protocolului.*

Alături de Italia, Japonia, alături de Statul reprezentat permanent în Consiliul S. N., a tăcut, sub formula insuficienței de studiu și cercetare asupra cuprinsului protocolului și eventualităților de aplicare, rezerva de a nu lua încă o hotărâre grăbită în privința lui.

Fără a-l respinge pur și simplu, declarația delegatului japonez, viconte Ishii, a condus la acelaș rezultat, ca și declarațiile Angliei și Italiei, pentru validitatea protocolului.

În ce privește Belgia, deși s'a grăbit să adere la protocol printre cele d'întâi State, totuși reprezentantul belgian în Consiliu, d. L. Hymans, a ținut să accentueze datoria de a nu da în mod fals opiniei publice sentimentul sau impresia că *problema siguranței a fost definitiv rezolvită.* Acceptând și formula pactelor regionale, propusă de Anglia, ca un compliment al protocolului, delegatul belgian a întreprins posibilitatea unui regulament de siguranță generală, în viitor, cari să cuprindă soluții concrete și pozitive pentru stabilizarea Europei și consolidarea păcii.

Cei doi reprezentanți ai Statelor sud-americane, d-nii Mello-Franco (Brazilia) și Guani (Uruguay), au subliniat caracterul moral pe care-l prezintă problema arbitrajului obligator în lumea sud-americană spre deosebire de cazul continentului european unde întreaga chestiune a protocolului îmbracă aspecte politice și, prin urmare, nu mai poate întruni asentimentul unanim. Cu acest prilej, ei au ținut să amintească faptul istoric că 16 națiuni americane, inclusiv Statele Unite,

au semnat, în Mai 1923, o convenție continentală pentru aplanarea pacifică a conflictelor ce se pot ivi între ele, pe calea comisiilor permanente de anchetă sistem Bryan, care, fără a constitui un arbitraj propriu zis, garantează salvarea păcii prin termenele de așteptare impuse părților în mod obligator și prin acțiunea de potolire a spiritelor de ambele părți aflate în conflict.

De unde, în concluzie, afirmația categorică din partea sud-americanilor că este »absolut necesar să se stabilească — fie cu sau fără tratate regionale complementare — un tratat de ajutorare și garanție mutuală între toate națiunile. Această condiția neapărată pentru dezarmarea lor. De aceea, nu-i de ajuns ca această ajutorare și garanție să se întemeieze numai pe sisteme continentale, ci ele trebuie să aibă drept bază o organizație universală pentru că dreptul la siguranță, la o siguranță reală care trebuie să fie astăzi scopul suprem al eforturilor noastre, este un drept sfânt pentru toate popoarele lumii.»

Cel din urmă a vorbit d. Beneș, ministrul de externe al Cehoslovaciei, cere, precum se știe, a jucat un rol covârșitor în alcătuirea protocolului dela Geneva. Evident, intervenția d-sale în Consiliul S. N. din Martie 1925 nu putea avea aerul apărării unei opere la care colaborase și pe care observațiile sau rezervele engleze tindeau s'o reducă la nimic.

De aceea, în declarația guvernului englez d. Beneș vede o neînțelegere și anume: autorii protocolului nu s'au preocupat de insuficiențele din pactul S. N., ci de faptul că el nu va fi respectat, conform semnăturilor acordate. Evident că pactul fiind nesocotit, protocolul va avea aceeași soartă și, deci, va deveni inutil. *Di Beneș răspunde că autorii protocolului s'au preocupat întocmai de insuficiențele pactului, adică de faptul că el cuprinde lipsuri ce le pot servi drept pretext ca să nu ofere siguranța și ajutorul la care ar fi îndatorați. De aceea și numai de aceea, pentru a putea îngreua nerespectarea lui, pactul a fost complectat prin proceduri tehnice și printr'un mecanism special care sunt de natură a înlătura pretextele semnatarilor și a-i sili să-și îndeplinească datoriile. Iată ceea ce constituie un adevărat progres pentru autorii pactului.*

Desigur, nimeni n'avea pretenția să înlătore cazurile extreme, adică

războaiele, dar autorii protocolului își dădeau seama de completările sau îmbunătățirile ce aveau să se aducă pactului și că prin protocol se puteau aplană un număr mai mare de conflicte.

O încercare, spune d. Beneș, o simplă încercare, desigur imperfectă, pentru că noi n'am făcut politica lui *totul sau nimic* și l'am căutat să ajungem la concluzia despre necesitatea sau dănuirea de neînlăturat a războiului. Perfecțiunea nu este din lumea noastră, iar în trei sau patru săptămâni nu se putea face ceea ce mii de ani nu fuseseră de ajuns ca să facă.

La obiecția engleză că spiritul și echilibrul pactului au fost distruse fiindcă protocolul se ocupă prea mult de sancțiuni militare și ajunge o adevărată mașină de război, în loc să fie un instrument de pace, d. Beneș răspunde:

Da, e — adevărat, am adăugat pactului câteva amănunte în privința organizării sancțiunilor militare, dar pe de altă parte i-am adăugat și un întreg mecanism de arbitraj echilibrând, astfel, cele două elemente cuprinse, de altfel, pe deaintregul, deși în germene, în pact.

Și revenind la formula pactelor speciale defensive în cadrul Societății Națiunilor, pentru înlăturarea cazurilor extreme de război, din finalul declarației engleze, d. Beneș constată că de îndată ce se va studia serios chestiunea și se va urmări realizarea unei opere durabile, *fatal ne vom întoarce la ideea unui protocol oarecare, unui protocol restrâns ori parțial — fie! — poate mai mlădios decât cel actual, mai repede aplicabil, dar, totuși, vom reveni la un sistem asemănător celui de astăzi.*

Ministrul de externe cehoslovac și-a încheiat observațiile lui optimiste și pline de încredere, pentru viitorul arbitrajului și al siguranței, prin constatarea că nevoia de a afirma și a complectă pactul S. N., pentru a face din el un adevărat instrument de siguranță și de pace, a fost, în sfârșit, recunoscută de toată lumea.

*

Consiliul a terminat desbaterile sale îndelungi asupra protocolului dela Geneva prin hotărârea de

1. a retrimite chestiunea în desbaterile adunării a șasea a Societății Națiunilor ce se va întruni în toamna anului cor.

2. De a amâna toate lucrările pregătitoare ce era gata să le întreprindă, în așteptarea ratificării protocolului dela Geneva, până când a șasea Adunare se va rosti din nou asupra problemei ce i-se supune.

Evident, sub forma aceasta, protocolul de arbitraj va reveni în desbaterile cercurilor internaționale conducătoare și un reviriment în favoarea lui n'ar fi exclus cu toate pactele parțiale de siguranță, în 4, 5 sau 7¹⁾ despre care se tot vorbește de când cu propunerile germane privitoare numai la garantarea frontierelor din Europa occidentală.

N. Dașcovici

¹⁾ Primul între Germania, Anglia, Franța și Belgia, al doilea înglobând și Italia, iar ultimul cuprinzând pe deasupra Polonia și Cehoslovacia, statele imediat vecine Germaniei pe frontierele sale orientale.

25

BIBLIOGRAFIE

Au apărut în editura: „Cartea Românească”:

Privești din Bucovina pitorească (Premiată de „Cartea Românească”) Căpitan Aurel I. Gheorghiu. Lei 60.—

Sărmana Leila Roman din viața cădanelor Ed. II, de N. Bafaria. Lei 50.—

Biblioteca Minerva No. 146 Fără Noroc — Schițe de I. Ciocârlan. Lei 5.—

Edmondo de Amicis „Cuore” Ce simte inima copiilor, cu 12 ilustrații. Ediția V-a. Lei 55.—

Pagini Alese No. 191 De sfintele Paști Pagini de Coșbuc, Eminescu, Vlahuță etc Lei 3.—

Biblioteca Minerva No. 235 Vraja Iubirei de G. T. Niculescu — Verona. Lei 10.—

Cunoștințe Folositoare Seria B. No. 13 retipărit „Ofița” (Tuberculoza) de Dr. Emil Gheorghiu Lei 4.—

Cunoștințe Folositoare S. A. Nr. 23 „Bacteriile Folositoare” de Ion Popu Câmpeanu, Profesor. Lei 4.—

Relieful României din cele mai străvechi epoce geologice până în prezent de Prof. I. G. Costinescu. Lei 30.—

Fiul lui Lucifer Poem de O. D. Bli-dariu Lei 15.—

Biblioteca Minerva No. 103 Pescarul și sufletul său de Oscar Wilde Lei 5.—

Interesant: O nouă speranță costă 2 lei.

Azi totul se cumpără până chiar și speranțele, nădej-dile. Nu-i de ajuns să spui: Sper că am să câștig una sută de mii de Lei. Trebuie chiar să cumperi câteva speranțe. Dacă îți cumperi 5, 10, 20 de Bilete ale Loteriei Sindicatului Presei Române a 2 Lei Biletul, nu faci altceva decât cumperi câteva speranțe că la 16 August 1925 vei putea într'adevăr câștiga unul din cele 5400 câștiguri în bani de sute de mii de Lei. Comandați dar asemenea Bilete de Loterie, câte 10 sau 20 bucăți a Lei 2 trimițând banii la Agenția de Publicitate Rudolf Mosse, Cluj, Sfr. Regina Maria 37, sub „Loteria Presei”.

PROBLEMA CULTURII

„ LIPSURI CULTURALE ? ”

II.

Dar, fiind vorba de astfel de mari încercări, de *necesare* încercări, trebuie să imităm îndată pe ceice și însuși d. C. P. și ironizează, pe ceice îndată se gândesc la — stat, la — buget? Cum adevărat, se înmulțește numărul celor care cred că numai — statul poate crea cultură? Dar făuritorul culturii românești viitoare nu ar trebui să se întrebe și de-aceasta: Statul nostru voește exact ce voim noi? Dacă-i ceri ajutorul lui, ești eticește obligat să-l susții în forma și duhul lui; dacă-i primești forma, ca de ex. subsemnatul, dar nu-i primești părți (indiferent câte și care) din duhul său, atunci cu ce inimă vei scrie, să zicem, o enciclopedie — oficială?! Unde ar rămânea libertatea cugetării?, deoarece o *libertate salariată ar putea să devie* o pacoste a enciclopediei, ceea ce nici d. C. P. nu va fi voind.

A doua intercalare: Ce poate fi, deci, statul român pentru societatea enciclopediștilor români? Oare statul-patron de enciclopedii n'ar trebui să fie (prealabil): o societate supraordonată voințelor cetățenești, raționalizate prin scopuri cu conținut și direcție precisă?; scopul n'ar trebui să fie națiunea, dar națiunea *reală* cu o cauză comună, o muncă comună, o operă comună, care este chiar cultura ei, o comunitate culturală?; deci, o cultură, în care toți să fie cultural-distribuiți și, totuși, o unitate vie?, o unitate despre care să se poată zice: „Nicio cultură fără comunitate — deoarece cultura nu este decât spiritul, în care un popor *una* este. Și de-a întoarce: Nicio comunitate națională fără cultură — deoarece o mulțime devine popor și națiune abia prin faptul că în cultura sa a devenit conștie de comunitatea sa.“ Dl. C. P. este de acord? Și atunci care va fi etica acestei comunități? Va fi: Cameraderia (Voi-o-vom, enciclopediștii?), dragostea de-aproape și de problema comună cu a lui, iubire de muncă. — Și vezi, amice C. P., azi aceste *virtuți* le propagă mai ales *teoria* etică a... socialismului, zic teoria, deoarece practica lui nu a ajuns-o încă. Și etica aceasta *nu* exclude iubirea de patrie; ci, din contră, ea voește să facă din patrie o *comunitate culturală* completă, în-

trecând ceea ce avem — și noi! — astăzi: *culturile individuale*,) trecând la *totalități* culturale, și privind *individualitățile* culturale numai ca arătătoare de drumuri, nu ca *scopuri* ale națiunii. *Națiunea trebuie să se pue pe sine însăși scop cultural al său*, nu pe cele 10 ori 15 ori 20 (sau și mai multe) individualități ajunse sus și la care mulți gură-cască să se uite ca la „minuni“ ce — nici nu știu, nenorociții! — că și ei ar fi putut să fie, dacă...

Pentru a fi pe placul d-lui C. P., îi servesc, însă și un text tradus verbal din G. Radbruch, care, la rândul său, citează pe un mare istoric cultural, pe Jakob Burckhardt; i-l servesc, pentru a isbi cu arma altuia într'un fenomen *acultural*, care este și românesc și indică tocmai abaterea dela idealul *culturei* comune. G. Radbruch zice: „Ca și 'n ipodromul economiei capitaliste, tot astfel și în arena *culturei individualiste* se naște asupra producătorului biciul concurenței. Cultura primește formele sportului, care este fenomenul cultural caracteristic al epocii, vânarea după — record. Strădania nu mai caută opera, ci caută să 'ntreacă pe rival. Nu se mai caută cu simplitate și corectitate, *frumosul și adevărul*, ci se caută: noul, interesantul, nemaivăzutul; s'a ivit „*actuala ciumă intelectuală: originalitatea*,” cum a zis Jakob Burckhardt. Un astfel de timp nu este în stare să producă stiluri, care să 'mpreune pe oamenii unei epoci și să trăească decenii, veacuri; astfel de timpuri produc numai *mode* de-o zi, *maniere* a câte *unui* artist. În locul *răbdării creatoare* apar frigurile de a sfârși. Indemnul creatorului nu mai este fericirea de-a lucra și crea, ci gloria numelui. Arta se izolează trufaș de cătră meserie și artistul cade 'n primejdia de-a fi un snob în fața oglinzii. Viața culturală devine tot mai mult un iarmaroc al vanităților, un cinematograf al senzațiilor. Tocmai cinematograful arată limpede ce concurența capitalistă a trebuit să facă dintr'un mijloc de cultură cu posibilități nemărginite. Dacă alte ramuri ale *culturei* nu au căzut până

1) Despre acestea vezi mai pe larg: *Kulturlehre des Sozialismus von Gustav Radbruch*. Berlin, 1922.

la treapta cinematografului, păstrarea lor în demnitate o datoresc numai tradiției efective încă. Pentru teoria despre legătura între economie și spirit nu se poate găsi o dovadă mai instructivă ca aceasta.“ Artistul modern trebuie să revie, deci, la rolul de-a fi al tuturor, al cât mai multora, nu al — târgului capitalist“.

Deși vorba lui Radbruch mi se pare prea ascuțită, totuși ea-mi servește bine să arăt că spre cultura comunității mergem *numai* dacă o voim toți, dacă toți — deci și statul — ne dăm seamă că avem o datorie comună, sau, mai exact, că avem o menire comună de practicat în toate ramurile *culturei*.

Eu știu, că aceasta este numai proclamarea unui principiu; știu că până la împerecherea de modern și vechiu, de nou (ce nu poate fi înălăturat) și vechi (ce nu poate fi păstrat complet), — se vor căuta destule moduri; până ce se vor găsi cele mai adecuate *tendențelor* de azi; dar — ce voiam să accentuez — știu că *fără continua preocupare de ce este necesar socializării culturale* nici acele forme de compromis ori de conviețuire culturală nu se vor găsi nici ușor, nici repede — cum ar fi de dorit, pentruca și noi să scăpăm de aspectul individualisărilor exagerate, și să ne apropiem de găsirea — stilului ce-ar închide în sine *românismul actual* ori, mai exact, viitor.

Enciclopedia franceză a avut astfel de echilibratori; a noastră — în cine și-i va găsi? Statul d-lui C. P. cui îi va adresa plicul său oficial de-a binevoi să se însărcineze cu echilibrarea producției spiritelor colaboratoare?

Să vorbească iarăși d. C. P. întâiu, după care aș reveni și eu.

Eu, deocamdată, aș lăsa statul să fie stat cum vrea, cum poate să fie. date fiind împrejurările din care el a ieșit și greutățile (ori mediul) în care trăește și în care *trebuie să aibă — înainte de toate — grija de a se păstra*; și — aș căuta în altă parte mijlocul de-a da națiunii ce d. C. P. voește să dea de acolo de unde s'a dat și bonul lui Schuller...

Avem societăți culturale: Academie, Astră, Ateneu, Fundații etc.; societăți economice: Camere comerciale, agrare în curând, asociație inginerescă etc.; avem universități, școale secundare reprezentate în asociația lor, școale primare reprezentate în altă asociație,

avem casse culturale, societăți religioase (de femei și de bărbați); literatura are mai multe societăți, căci ele s'au specializat și după genul ce-l cultivă; avem reviste cu redactori ce le pot reprezenta cu folos pentru o lucrare comună; medicina este chiar tare 'n asociația sa; s'ou constituit, deci, până acum o multime, dar într'adevăr o multime de societăți culturale, care se adună, vorbesc, tipăresc — de cele mai multe ori însă fără ca publicul să poată aprecia exact cantitatea de efect cultural. Câteva din ele, cele mai autorizate științifice și literaricește nu s'ar putea întruni (prin delegați cri și 'n întregime), ca să discute chestiunea în întregime și pe părți, să afle posibilitățile de împlinire, să le propue apoi *tuturora*? Și dacă o mână caldă ar duce înțelegerea, nu s'ar putea ajunge destul de iute la lista celor gata de muncă? Dacă nu s'ar găsi unicul editor, pentru o operă *acum asigurată calitativ*, nu s'ar putea înjgheba — o alianță de editori? Etc. etc.

Di C. P. se află însuși în mijlocul unor societăți cu menire literară: S'o 'nceapă de-acolo, să propue, și — ar fi de mirare și de dorit! — s'ar putea să aibă noroc, să nu fi scris numai un articol obligat ci să fi inițiat — enciclopedia, după care celelalte opere de ajutor ar veni mai lesne.

Sau, d. V. Pârvan este tare pe lângă o editură (Cultura Națională), d. I. Simionescu pe lângă alta. (Cartea românească): Și-ar putea da o întâlnire, să discute un plan de susținut în fața acelor edituri, care să 'mpartă gloria de-a edita marea enciclopedie a României. Ar merge mai lesne, mai iute.

Ca probă de interes pentru chestiune scrisu și eu un articol, care însemnează poate un pas înainte, cel puțin în conștiința publică la a cărei alcătuire colaborăm toți cei *quos Dii adversi scriptores fecere*.

G. BOGDAN-DUICA

P. S. Pentru ceice nu vor fi știind ce-a fost enciclopedia franceză adăog o notiță scurtă (după Ist. liter. a veacului XVIII, de Hermann Hetmer, ed. VII, 1913): Eră s'o publice librarul Le Breton, ca traducere a unei enciclopedii engleze. Certându-se cu traducătorii, librarul se adresă lui Diderot (1745). Diderot redactă un plan nou, pentru care se obținu (librarilor Le Breton, David, Briasson și Durand) un privilegiu nou (1746). Diderot nu a voit un resumet de cunoștințe, ci și o „*unitate internă*“. S'au căutat colaboratori de aceeași convingere (Rousseau, Voltaire, Montesquieu, Quesnay). «Astfel enciclopedia

deveni un organ de partid;» «o uriașă mașină de asediu și armă de atac». În 1750 apărură prospectul; în 1751 și 1752 primele două volume. În volumul întâiu se află faimoasa prefață a lui d'Alembert care da o perspectivă asupra științelor și artelor (după pilda lui Baco) și o *schifă elocventă a istoriei spiritului lumii moderne*. Urmă furtuna. Întâiu din partea Sorbonei. apoi din partea arhiepiscopului de Paris (ceeace făcu, însă, ca opera să fie cetită strașnic); urmă confiscarea, dar continuarea nu se interzise. D'Alembert se gândeă s'o mute la Berlin, dar Voltaire se împotrivi pe motiv că „acolo se văd mai multe balonete decât cărți, iar Atena se află numai în cabinetul regelui“. Dându-se iarăși libertate, publicația se continuă în 1753; acum guvernul sprijini enciclopedia. În 1754—56 apărură volumele IV—VI, având 4 000 abonați Al VII-lea volum (1757) întrecu pe toate celelalte, ca asprime. Din nefericire tot atunci apăruse și opera *De l'esprit* de Helvétius; Rousseau se supără pentru un articol;

iesulții, „amici de todeauna ai... progresului, apărură la luptă etc. În 8 Martie 1759 consiliul de stat opri publicarea! D'Alembert se retrase; dar Diderot, îndărătnic, nu! În 1765 apărură ultimele 10 volume. Preotimea strigă iarăși, librarii fură închiși în Bastille, dar cartea se vându înainte. Intre 1775—77 apărură suplimentele, făcând în total, 35 de volume. Cele 4250 de exemplare se trecură iute. Enciclopedia se retipări în străinătate. Tiparul ei a costat 1158958 *livres*; librarii au câștigat 2630393 *livres*. A fost, contemporanii o simjiră îndată, cea mai influentă operă a timpului.

Treptat, dar sigur, spiritul *școlii nouă* pătrundeă în convingerile oamenilor. Cabanis a avut drept să o numească „sfântă confederație contra fanatismului și tiraniei!“ In ce sens și până la ce grad va mișca enciclopedia noastră, pe care n'o vom scrie doar cu leșie sau cu bragă? Iată ultima întrebare ce mi-o sugerează trecerea încă odată prin istoria enciclopediei franceze.

G. B. D.

PROBLEME SOCIALE

FULGUIRI DELĂ UN CURS DE SOCIOLOGIE

Di Victor Aradi eminent sociolog și un entuziast al ori cărei manifestări intelectuale, ține în localul redacției rev. „Societatea de Măine“ — pentru cei ce se interesează —, un seminar de sociologie, știință prea puțin cercetată la noi. În frământările sociale de azi, orele petrecute în acest seminar, îți deschid un orizont mai luminos în înțelegerea cauzelor.

Sociologia este știința care se ocupă cu cercetarea fenomenelor sociale. Ea se extinde într'un domeniu de cercetări foarte vast, de aceea, cu toată munca premergătorilor, nu s'a putut ajunge la un sistem mai ușor, cu care să poți pătrunde în labirintul atât de întortochiat al acestei științe. Datorită acestui inconvenient, în domeniul sociologiei există o multime de teorii false și contradicții, cu toate că adevărul pur și preciziunea trebuie să caracterizeze cercetările sociale care formează baza acestei științe.

Pe când celelalte științe, de ex.: fizica, chimia, matematica, sunt mărginite la anumite formule și legi, cari odată stăpânite, poți înțelege pe deplin întreaga ramură de știință, cu totul altfel să prezintă cazul în sociologie, unde multiplicitatea fenomenelor în curs, constituie o imensă piedică în calea cercetărilor. O stăpânire absolută nu s'a putut pune pe știința sociologică, deoarece creerul omenească are însușirea de a percepe prin analiză, iar voința noastră este de a sintetiza percepțiunile (fenomenele sociale), operație care este legată de o muncă intelectuală foarte grea. Sociologia fiind bazată pe sinteză, nu o vom putea pricepe decât atunci, când vom avea

puterea deplină de a analiza și sintetiza fiecare lucru cu egală ușurință. Această știință se ocupă în primul rând cu cercetarea originii societății la animale, transmisă la societatea omenească și tendința ei de dezvoltare mai departe.

După cum știm, chiar și o parte a animalelor trăesc ca și oamenii în societăți numeroase și mai puțin numeroase. Origina societății animalice trebuie căutată în zoologie, nu în sociologie ca cea umană. În societatea animalică, societatea este mijlocul prin care individul-animal își poate asigura viața sa și a urmașilor săi ce vor veni. Factorii principali ai existenței animalului sunt: hrana și sexualitatea. Acești factori au creat societatea animalică, care nu se dezvoltă după mentalitatea animalelor, ci după împrejurările geografice în care trăește.

Să cercetăm mai de aproape societatea omenească în ceea ce privește formarea ei, cât și fenomenele care i-au dat naștere. De societatea animalică, societatea umană se deosebește numai din punct de vedere al gradului biologic și psihologic. Vom cerceta mai întâi societatea naturală productivă, apoi societatea civilizată, care este o sintetizare a societății productive cu societatea politică.

Dacă baza societății animalice este numai hrana și sexualitatea, totuș, aceste două puternice cauze nu pot forma singure baza creiărei societății omenești. Lucru foarte simplu; cercetând viața popoarelor primitive de azi, vedem că sexualitatea nu contribuie câtuși de puțin la comunizarea indivizilor, ci dintr-o dată se desparte și îi învrăjbește. În ce privește hrana, în întâile începuturi

ale omenirii, animalul-om se hrănea individual cu ceiace îi oferea natura, iar dacă întâmpina greutăți în prădarea naturii, se adunau în grupe.

Foarte târziu s'a dezvoltat societatea, când grupele omenești răzlețite, ne mai putând fi îndestulate de natura prădată, fură nevoite să se unească și să-și producă hrană, adică să ajute puterea de creație a naturii. Grupele împrăștiate în diferite regiuni geografice erau stăpânite de mentalități diferite și aveau nevoi diferite. Grupele dela munte aveau nevoie de sprijinul și producția grupelor dela șes și viceversa. Când aceste grupe au ajuns prin legăturile lor laolaltă, luă ființă societatea, a cărei bază necontestată e producția. Producția se împarte în două categorii, intelectuală și manuală. Producerea intelectuală constă în a înțelege și cunoaște forțele naturale, iar producerea manuală în a ajuta aceste forțe. Elementele componente ale producției sunt: 1. lipsa, 2. intelectualitatea, 3. execuția. Este o mare greșală să credem că se poate executa o muncă manuală fără cea intelectuală. Orice lucru făcut cu brațele, trebuie mai întâi făurit în intelectul omului, apoi executat, — bine înțeles dacă și mai înainte de aceasta simțurile sale l'au găsit ca necesar.

După cum vedem, producția, adică sprijinirea naturii în producere, a unit strâns grupele de indivizi în societate, care tratat cu desvoltarea producției se ridică tot mai mult spre culmile gigantismului, lăsând în umbră pe individul component. Dacă în epoca primitivă, individul care trăia răzlețit sau în grupe mici însemna ceva, în societate el se pierde; voința societății e voința lui, munca societății e munca lui, cugetul societății e cugetul lui...

O părere greșită stăpânește pe unii sociologi, care susțin că individul este o realitate, iar societatea o ficțiune. Ei își întemeiază această părere pe faptul că indivizii formează societatea, ei sunt materialul viu component, deci, numai ei pot fi o realitate, pe când societatea rămâne ca ceva fictiv și abstract. În aparență susținerea ar părea logică, dar în fond adevărul e contrar. Individul nici nu poate forma societatea. El nu se poate atașa decât unei grupe care la rândul său unindu-se cu altă grupă și sprijinindu-se pe interesul producției colective să poată forma în adevăr societatea, în angrenajul căreia individul rămâne o anexă, care trebuie să trăiască și mai departe după legile de fier ale societății. Deci nu putem vedea unde este întâietatea individului față de societate. Necunoscătorii adevărului sociologic susțin, că un individ poate influența sau dicta anumite fenomene sociale de exemplu: războaie, revoluții, revolte,

etc. Indivizi ca Napoleon, Danton, Lenin, nu pot fi numiți autori ai evenimentelor sociale în mijlocul cărora au trăit ei însăși. Ei au fost unelte oarbe în mâinile mulțimei uriașe și neputincioși în fața fenomenelor decurse din mii și mii de cauze, pe care, ochi n'au fost să le vadă și minți să le judece. Că individul ori cât de supraom, rămâne totuși o nulitate față de societate, o dovedește temeinic P. Kropotkin în „Revoluția franceză“, L. Tolstoi în „Război și Pace“ și C. Stere în „Cauzele și perspectivele revoluției ruse“, studiu publicat în revista „Viața Românească“. Dacă în fruntea unui război, — pe care teologii îl cred venit dela Dumnezeu, capitaliștii îl văd ca o pricopsală în interesul afacerilor lor, iar diplomații ascund prin el mizeria și revolta poporului care-l stăpânesc, — stă vre'un „dalai-lama“, nu acesta este sufletul și cauza acestui fenomen, ci adânci răni sociale, de care prea puțin se interesează cei cari au produs lanțuri.

Societatea bazată pe principiul producției s'a numit societatea naturală productivă, dar care n'a trăit multă vreme singură, deoarece alături de ea s'a născut cu timpul societatea politică neproductivă sau mai bine zis, societatea stăpânitoare peste cea productivă. Sintetizarea acestor două societăți, una activă și alta pasivă, a dat naștere societății civilizate. Odată cu înființarea societății politice asupritoare, pe lângă societatea

naturală productivă s'a creiat Statul. Statul este o grupare de exploatare încontinuu a societății productive. De modul cum a luat ființă societatea neproductivă găsim material foarte interesant în Biblie (testamentul vechi, Cartea II a lui Moise), la sociologul italian Sighele, și la rusul Vinogradov, care s'a ocupat foarte mult cu istoria creierii statelor caucaziene și cu origina cneazilor domnitori, foști hoți de cai.

Lupta cea mare pe care societatea politică o duce, e aceea de a se sintetiza pe deplin cu societatea productivă. Mijloacele de sintetizare ale societății civilizate sunt: 1. Constituția, 2. Regulele de drept = sancționarea stării de fapt, 3. Morala artificială. Ajutoarele societății civilizate sunt: Biserica, Parlamentul, Diplomația, Școala și Presa. Diplomația are scopul de a transpune greutățile interne în afară de societate, prin creierea de conflicte războinice. Presa și Parlamentul, de a sugera neîntrerupt societatea, etc., etc.

În definitiv, societatea se definește în modul următor: „O unitate mai înaltă compusă din indivizi, dar care se deosebește atât din punct de vedere biologic, cât și din punct de vedere psihologic de unitățile componente“.

„Din compunerea societății civilizate, izbucnește firesc lupta socială, care în ultima analiză, nu este decât lupta de desintetizare a societății productive de cea politică“.

Ion Mehedințeanu

SILVIO PELLICO UN APOSTOL AL AUTO-DETERMINĂRII POPOARELOR

(Urmare)

Dar să lăsăm pe olimpicul Goethe și să ne plimbăm prin coridoarele Infernului terestru.

Insoțitoarea noastră ne trimite câte o „ochiadă“ și nu vrea să priceapă de loc cum poți să pleci capul în fața ei, chiar când te afli în locuri de supliciu atât de dureroase. Surâsul ei îl aruncă în cumpănă, crezând că o să țină balanța cu durerea ivită în colțul gurii mele — glasul ei sglobiu răsună ca un trist anacronism în pustiul acesta, glas de sirenă, care (și aici) dă de urechi umplute cu ceară, ori cât s'ar mlădia, ori cât și-ar arunca arcanele melodioase. Două cuvinte taie puterea glasului ei: Pellico și Maroncelli.

Am ajuns în „camera de tortură“. Insoțitoarea ne-a arătat minunatele unelte ale inchizitorilor timpurilor trecute — înțelesul cuvintelor este ambigiuu, dar potrivit: ale inchizitorilor din timpurile trecute și ale timpurilor trecute! Aici se afla instrumentul de „elevațiune“. Te atârna de o frân-

ghie adusă pe un scripeț legându-te de mâni și de picioare și te ridică spre tavan, atârându-ți de picioare greutăți de 25—46 funți, de ți-se desțepenau oasele de-a binișorul, până că mărturisiai ce au voit să știe inchizitorii. Aici era „fecioara de fier“, o păpușe de fier, pe care o înroșiau în foc și te așezau frumusețel în mijlocul ei, ca să te cunune cu moartea, de nu voiai să te mărturisești. Aici erau fiarele cu cari îți stângeau policarele degetelor până ce te părăseau unghiile. Aici se aflau „cismele spaniole“, cisme de fier, cari se înroșiau, ca și „fecioara“, și ți-le trăgeau în picioare, ție, nenorocitului muritor!

Imi vin în minte aceleași instrumente de tortură din Frankfurt (orașul lui Goethe!), din „Sant'Angelo“, din Roma — și văd par'că pe găzii adunați să execute ființele nefericite, ajunse pe mâinile lor.

Fete tinere, cărora le-a pus în cărcă un rău-voitor învinuirea că ar avea „de lucru cu Dracul“, chinuite

bestial, „elevate”: prinse de mugurii sânilor, cu clește înroșit, până ce, în sfârșit, mărturisesc mărturisirea falsă: „da, am avut de lucru cu Dracul”, căci altfel n'ar scăpa din mâinile temenilor lor! Mame tinere, puse în zid și lăsate să moară de foame, fiindcă și-ar fi omorât copiii — adevărați păcătoși, zidiți de jumătate și dați pradă cloșanilor de prin canale, în miroșul grozav al tuturor canalelor din locul de supliciu — idealștii „carbonari”, luptătorii pentru dreptate, maltratați cu tot ce minte omenească poate născoci mai desfrânat, fiindcă au vrut binele neamului lor ..

Și închizitorii rād și-și bat joc de suferința omenească; simțesc chiar un *delictu* pricinuind durerea, rudele marchizului de Sade.

Cazematele din „Spielberg” se arată ca o minune a ororilor trecute; dar câte cazemate *sufletești* ne-a fost dat să trăim în timpul recent?! „Thalerhof”-ul din Austria să ne-o mărturisească — unde nefericiții de „buze streine” erau chinuți astfel, încât rapoartele fidele ale deputaților din parlamentul austriac au fost interzise de a se lăți în public, dar, totuși, treceau din mână 'n mână, pe sub ascuns.

În timp ce noi ne îngroziam de instrumentele de tortură din „Spielberg”, ca de ceva antediluvian, se petreceau asemenea scene, într'altă factură, vai, într'atâtea locuri!

„Orbiților de patimi”, am purtat monologul lăuntric, „orbiților, cari credeți, că o *idee* ca aceea nutrită de un Silvio Pellico și de un Maroncelli poate să moară, închizându-ne trupul lor în temnițele acestea! Bieți muritori, cari vă lăsați amăgiți de credința, că lumina unui gând curat se poate innăbuși în întunecimea unei chilii subterane, fără de lumină! E ca și când ai porunci soarelui să nu răsară, tu, piticul de o schioapă!

Glasul adevărului tot iese la iveală — mai târziu sau mai de vreme — ori ce ați lucra împotriva lui. Vă persecută ca acel „*Pentru ce?*” rostit de omulețul lui Anastasius Grün, care prăvestea revoluția din 1848 — acel: „*Pentru ce?*”, care scoate din sărite pe domnii din primărie, pe domnii de pe amvon, încât omulețul ajunge, drept pedeapsă pentru înțreburarea sa modestă, în arest, apoi executat, dar chiar și pe mormântul lui stă scris cu litere mari acest „*Pentru ce?*”, ca o vecinică condamnare a sistemului nefast, care caută să innăbușe glasul conștiinței, liniștită, și-și îndeplinește datoria.

O, bieților *miopi* sufletește, cari mai credeți că „fecioara de fier” și „cismele spanoile” și „suspensiunea” trupului și strânsul policarelor mai pot să fie ducătoare la scop!

Temnicerul lui Pellico, un bătrân elvețian, de 74 de ani, cu numele Schiller, aici, în celula în care ne aflăm a spus arestatului, când acesta căuta să apeleze la „omul” din pieptul lui, la bunătatea lui: „nu, eu sunt rău, domnule; m'au pus să fac un *jurământ*, pe care nu-l voiu călca nici odată. Sunt silit să tratez pe toți prizonierii fără să țin seamă de pozițiunea lor. *fără îngăduire, fără milă* pentru abuzorii și cu atât mai mult față de prizonierii de stat. „*Impăratul știe ce face*: și eu *trebuie să ascult*”. Iar când Pellico i spune: ești om drept — lucrează după conștiință, — răspunde Schiller: „Sărmane domn, aveți *răbdare* și fie-vă *milă* de mine. Voiu fi de fier în datoriile mele, dar inima... *inima* mi-i plină de mahnire că *nu pot ajuta pe nenorociți*” (cap. 59).

Ce cuvinte dureroase! Dureroase ca supliciuul celor 25—46 funți, greutate legată de picioarele tale, muritor, când te ridicau mai apoi în tavan, pe roată, ca să mărturisești ceea ce doreau închizitorii!

Nu înțelegi, că nu e numai temnicerul Schiller, care se tânguie astfel, că el e numai *reprezentantul* multelor milioane de oameni, cari, siliți, au depus în jurământ, că vor fi fără de milă, fiindcă „*Impăratul știe ce face*”? În cuvintele lui Schiller este ascuns *tragicul* omenesc. Iacă firul roșu: însoțitoarea noastră, tinăra, sglobie, de sigur nu e înrudită cu Schiller cel de pe vremea lui Pellico, dar *sufletește* stau să jur, că este tot atât de inimoasă ca bătrânul elvețian și tot atât de legată de jurământul dat Impăratului. Și ea ar fi exclamat ca Schiller, văzând într'o dimineață pe Pellico cum sare 'n brațele prietenului său Oroboni, fără de veste, în treacă: „Ah, Dzeul meu, *îndură-te* de acești tineri și de toți cei nenorociți, care însuși ai fost așa de nefericit pe acest pământ!” (cap. 69). Și ea ar fi avut lacrimi în ochi la priveliștea aceasta: doi tineri idealști, plini de dragoste față de neamul lor și față de omenime totodată, siliți de un regim — dați-i epitetul, pe care-l merită — să putrezească în celulele întunecoase și pline de egrasie.

Cum? este *păcat* să-ți iubești neamul și să vrei să-l vezi liber, putându-și manifesta destoiniciile după cum trebuie? Este păcat să ții la ai tăi, la părinți, la frați, la surori,

cum a făcut-o Pellico și ai săi — dar să dorești totodată și binele altora?

Pentru simțemintele acestea de *echitate între neamuri* — au trebuit să suferă italienii în cazematele din Spielberg — convingerea că pățimesc pentru o cauză dreaptă le-a dat tăria să persevereze, ori cât de desfrânate au fost chinurile ce s'au născocit împotriva lor.

*

Maroncelli, prietinel, când e la operația piciorului său, și după ce vede cum i-au tăiat piciorul, se uită dureros la medicul german, vede un trandafir pe fereastră. Într'un pahar, și-i zice: „M-ai scăpat de un dușman și nu sunt în stare să-ți răsplătesc. N'am altceva ce să-ți dau ca semn de *recunoștința* mea”. „Medicul luă trandafirul și — plânse”. (cap. 87).

Oroboni moare într'o celulă — prietini! îl știu în agonie și n'au voie să-l cerceteze! — și ultimele lui cuvinte au fost: „Jert din toată inima *dușmanilor mei!*” (cap. 76).

Pe drum spre casă aude Pellico ultimele cuvinte germane din gura unui bătrân și exclamă:

„*Îmi iubesc* cu patimă patria, dar *nu urăsc* nici un popor. *Cultura*, bogăția, puterea, gloria sunt diferite, la deosebite popoare! În toate însă sunt suflete, cari ascultă de chemarea cea mare a omului: *de-a iubi, a compătimi și a ajuta*” (cap. 98).

Atunci?

Pentru ce oameni, cari erau plini de recunoștință, plini de iubire de deapropoale, plini de dragoste de muncă, intelectuali, cari citeau pe Schiller, pe Goethe, pe Shakespeare, pe Dante, pe Pascal și se știau *ridica* până pe platforma lor sufletească, pentru ce erau, ținuți în lanțuri grele, pentru a li-se dădea o mizerabilă de mâncare, pentru ce trebuiau să putrezească în becurile „Spielberg”-ului, pentru ce — unii, erau siliți să-și sfarme capul de pârreții goi, egrasioși, pentru ce, pentru ce? Pentru că le procura o deosebită plăcere câtorva politicieni miopi să *chinuiască* oameni, cari ar fi putut contribui din greu spre binele omenirii, nu numai spre binele neamului lor, ci al binelui comun!

Dintr'o scrisoare a lui Pellico, publicată în facsimil în istoria lit. tuturor popoarelor, de Karpeles, s'ar putea alege următorul pasaj ca *motto* pentru epoca ultimă a vieții lui Pellico: „Una din boalele secolului nostru este *mânia*, cețzura amară, interpretarea crudă; vai! *de ce crede*

omul că este stăpân pe o inteligență mai ridicată, dacă se arată așa de teribil? Iși inchipuie că zace un eroism în această atitudine, a uitat că a ajuns vulgară: că mulțimea este astfel. O lisuse, Dzeul iubirii, vindecă-ne, dă-ne mila Ta, *paciența* Ta caritabilă, *adevăratul eroism* al Tău! (cătră contele de Branges în Paris). Cugetarea aceasta este *esența* filosofiei lui Pellico, cum se reflecta în „Ani de temniță“.

În prefața cărții sale celebre scrie respectat: „am vrut să *întăresc* curajul unor nenorociți cu povestirea durerilor, pe cari le-a(m) suferit și a *mângâierilor*, pe cari le-a(m) simțit, chiar în cea mai grea nenorocire“; „am vrut să arăt că în mijlocul îndelungatelor mele chinuri *n'am găsit omenirea atât de rea, atât de nevrednică de milă, atât de lipsită de suferite alese, cum ne închipuim de obicei*. Am vrut să îndemn inimile nobile să iubească mai mult, să nu urască pe nici om, ci să urască de moarte numai fătărnicia, cea rușinoasă, mișelia, prefăcătoria și orice înjosire morală“.

Gândind la rândurile acestea am plecat ochii în pământ. Nu-mi ascundeam privirea în fața însoțitoarei noastre, mi-o ascundeam în fața gândului acestuia frumos, luminos, călcat în picioare de atâția în zilele de restriște, prin cari trecea sufletul omenesc atunci.

Însoțitoarea par'că a înțeles gândurile mele, căci a grăbit să ne arate o altă încăpere și să ne explice însemnătatea ei.

„Odată a venit Iosif al II-lea pe aici“, ne-a povestit însoțitoarea. „Nu-l cunoștea nimenea, fiindcă a vrut să călătorească *incognito*. A lăsat săi se arate temnițele. Le-a vizitat amănunțit, pe toate, chiar și așa numitele temnițe „dulapuri de lemn“, mai mici decât un sicriu, unde delicvenții, ferecați de lanțuri grele, nu o puteau duce mai mult de șase săptămâni — și mureau. *Iosif al II-lea* a cerut să-l închidă și pe el un ceas într'un „dulap de lemn“. Ori-cât s'au rugat însoțitorii săi, nu s'a lăsat înduplecat să se abată dela planul său și — după un ceas de petrecere în „dulap“ — a zis: „Am fost cel mai de pe urmă om în „dulapul“ acesta. De azi încolo nu mai are voie să calce pragul temnițelor acestora vreun delicvent“. — Au recunoscut atunci temnicerul pe Împăratul. — A doua zi s'a dat ordinul, care s'a și executat, ca toate „dulapurile de lemn“ să se nimicească,

până la unul, care să rămână de pomidă“.

Și însoțitoarea noastră ne arătă celula, în care o păpușe, cu lanțuri la gât și la mână, cu lanțuri grele la picior, ne silea să ne închipuim ce a putut să sufere o ființă omenască acolo.

— „Aici este o ușă, care se ridică“, ne zise însoțitoarea, și ridică o ușă, peste care am trecut. „Ușă secretă — aruncai în afunzime, pe acela pe care nu mai voiai să vadă lumina zilei“.

— „Câți vor fi pierit așa!“ exclamă însoțitorul meu.

— „Câți!“ și gândul mă duce la „palatul dogilor“ din Veneția — la ușile lor secrete, pe unde cădeau în Adriatică trupurile omenesti — zăream scobitura în părete, unde puteai să dai scrisoarea-denuț fără ca să te vadă nimenea — la locul de supliciu, în curtea strălucită, unde atâtea capete s'au rostogolit tăiate de toporul gădelui.

*

... Văzusem și auzisem prea multe. Ochii noștri se doreau afară, să poată săruta lumina zilei. O, ce bine înțelegeam pe cei ce lihnesc după un petec de cer albastru, după frumusețea unei flori, după culorile ei de curcubeu, după o stea sclipitoare, țintintă în infinit!...

Am pornit-o spre ieșire și zornetul mănunchiului de chei ne furnica prin oase...

„Pe aici se plimbau ei la lumina zilei“, îmi zise însoțitoarea, când am ajuns, ținându-ne mâinile la ochi, la lumina zilei, după ce am trecut peste pragul ușilor grele. (Cum cântă în „Fidelio“ de Beethoven, robii scoși la lumină?)

Mi-am adus aminte de descrierea lui Pellico din cap. 71: când se crepa de ziua se ridica de pe laviță, „se agăța de zăbrelele ferestrei și-și făcea rugăciunea“. Ochii și-i arunca pe fereastră spre verdeață și spre cerul îndepărtat — vedea lumea veselă de jos, se bucura de vioiciunea culorilor și da mulțumită — ell — lui Dzeu, că-i este hărăzit chiar și atâta. Inspecția de dimineață; cercetarea — inel de inel — a lanțului, să nu care cumva să fugă; dejunul din „supă roșiatică și trei felii de pâine“, nesuferită; până la 11 lectură, seara inspecție de nou, severă, în timp ce cu gândul erau departe, între ai lor. Plimbarea o întreprindeau sau în ceasurile de amiază, sau după masă, cum voiau soldații.

Și-acum ne plimbăm noi, mai veseli decât delicvenții italienii, pe aceleași drumuri. Ne răzimăm de parapete, în bătaia soarelui și privim orașul, care se răsfată în verdeață. În „Tosca“ de pe un parapet ca acesta s'a asvârlit jos, în abis, eroina. Pe prundișul promenăzii dela poalele dealului se joacă vreo-câțiva copii, neștiutori de importanța locului, iar un pensionar gârbov citește pe ultimul „Höfer“, raportul de pe câmpul de luptă.

O, liniștea de pe „Spielberg“ — cât sbucium ascundea ea atunci! Râdea sglobiu *filia hospitalis*, care ne conducea — dar gurile a zeci, a sute de arestați se contractau de durere în umbra zidurilor, ca și gura lui Silvio Pellico — căci îi ele, ca a lui, voiau să spună un adevăr și li-se punea — atuncea! — scălușul...

Grațiat, Silvio Pellico e dus să vadă Viena, înainte de a pleca la ai săi. Se plimbă și prin Schönbrunn, lângă castelul imperial, și soarta vrea ca Împăratul să treacă tocmai pe acolo. Comisarul dă poruncă lui Pellico să nu se arate „pentru ca vederea ființelor noastre, așa de *istovite*, să nu-l întristeze“ (pe Franz Josef)!

Nu cetiți în *faptul* acesta mai mult decât ar putea-o spune o suă de discursuri parlamentare? Italianul, cetățean austriac, care și-a iubit și el neamul, cerând *drepturi*, să trebuiască să se ascundă, pentru ca șeful statului său să nu se „întristeze“ de starea, în care l-a adus!

Imi vine în minte poezia lui Machar, a poetului ceh („Tristium Vindobonæ“ — Tristia din Viena), în care cehul personifică capitala țării sale cu o întreț-nută lascivă, privind spre Viena de pe Kahlenberg.

Și plec capul în pământ. Simțesc toată nedreptatea îndurată — adun suspinele din piepturile tuturor nedreptățiților acestora, cari au cerut numai iubire, adevăr, dreptate — mă simțesc tovarăș de suferințe cu italienii, aproape internați în spitalele din Praga în de cursul războiului, medici, cari flnuți de scurt, trebuiesc să poarte o viață miserabilă *fiindcă* sunt ilalieni — și mă întreb: pentru ce creer omenesc născoceste chinuri pe seama altui creier, câtă vreme oamenii au numai o viețușoară și viața este atât de frumoasă dacă ți-ai ști-o trăi cum trebuie?...

Dar însoțitoarea a stins făclia și cu stingerea făcliei par'că s'a potolit și nenія din sufletul meu. Lanțurile sclăviei italienilor, lanțurile sclăviei

noastre simțeam, prevesteam că vor trebui să cadă — fiindcă poți să închizi în beciurile întunecate, ca să dispară, pe purtătorii unor gânduri curate, gândurile își taie cărarea, mai curând sau mai târziu, în pofida oricărui piedeci...

Și de aceea binecuvântam memoria lui Silvio Pellico, cutreierând „Spielberg“-ul, gândindu-mă că a fost un apostol al unui gând, care a răsbătut mai apoi cu tărie elementară, indestructibilă...
(Sfârșit). *Horia Petra-Petrescu*

ACTUALITĂȚI

VIAȚA ȘI OPERA LUI VISARION ROMAN

(ȘEUCA 5 IULIE 1833 — SIBIU 11 MAI 1885)

În luna aceasta se implinesc patru decenii decând țărana patriei sale necăjite i-a devenit loc de odihnă și trupul lui prea de vreme istovit a lui Visarion Roman.

Între antelupătorii renașterii naționale a Românilor din Ardeal, el a fost stegarul emancipării noastre economice.

Dintr'o greșită interpretare a însemnatății diferiților factori în viața socială, școala vechie a istoriei în genere, subliniază prea mult importanța evenimentelor politice și a faptelor de arme în trecutul evoluției popoarelor, mai acordând o apreciere, oarecare, cel mult manifestărilor de ordin bisericesc, literar și național cultural. Neemancipați până în ziua de azi de sub sugestia acestei concepții, tratăm cu indiferență dacă nu chiar ignorăm latura social-economică a evoluției noastre din trecutul mai depărtat și mai nou. O mare parte dintre noi în decursul întregului studiu de liceu, aproape că nici n'am auzit pronunțându-se de pe catedră cuvântul „economic“. Și totuși, factorii cei mai puternici cari determină tendințele de evoluție în istoria popoarelor moderne, sunt și rămân de fapt factorii economici și sociali. Aceasta unilateralitate în judecata istorică este mai cu seamă caracteristică pentru poporul românesc. Ne-am învățat a nu vedea în trecutul neamului nostru, decât suferințe, eroism și poezie. Cunoașterea fenomenelor de ordin social și economic și cercetarea cauzalității lor ne apare ca ceva de prisos și atunci când ele nu sunt de natură să turbure armonia primitivă din lumea legendelor noastre, cu atât mai mult însă în caz Contrar.

Influența de lupta pregătitoare a independenței maghiare, pe vremea aceea și frunțașii poporului român au fost împărțiți în două tabere, în ceace privește metodele de luptă și tactica ce trebuiau urmate în interesul realizării cât mai grabnice și sigure a aceluiaș scop, adică a au-

tonomiei naționale desăvârșite a neamului nostru.

O parte dintre barbații acelei mari generații căutau să realizeze mai întâi emanciparea politică, prin acțiuni energice — dacă împrejurările ar fi reclamat-o, chiar pe calea armelor. — Reprezentantul principal al acestei idei era Avram Iancu, similar cu eroul național al Ungurilor Ludovic Kossuth,

Alții preconizau mai înainte o întărire pe cale economică și culturală a națiunii, — la fel cu ideea conțelului Széchenyi, — urmând ca apoi să se dea, cu atât mai mare succes, ultima etapă a luptei, și pe terenul emancipării politice. Câtă vreme renașterea culturală și organizarea vieții bisericești și-a găsit mentorul ei în persoana Metropolitului Andreiu Baron de Șaguna, pionerul organizării noastre economice a fost Visarion Roman.

Dat fiindcă în genere la popoarele, cari au trăit mai multă vreme subjugate de către altele, era firesc, ca tocmai simțul economic să se poată mai puțin desvolta, și apoi fiindcă în special nouă românilor, ca și celorlalți latini, dintre toate calitățile ne lipsește mai cu seamă darul de organizație și intuiție economică, apariția talentului financiar Visarion Roman, era cu atât mai mult, putem zice providențială.

După o scurtă sclipire eroică în revoluția din 48, când în fruntea țărănilor răsculați din Dârlos a desarmat nemeșul din localitate și apoi și-a scăpat prin fuga în Muntenia, viața, văzând inutilitatea jertfelor de sânge, a incolțit în mintea sa ideea, că emanciparea noastră trebuie pregătită pe alte căi mai potrivite cu împrejurările date. Spiritul său viu și nețărnută încredere ce-o avea în calitățile neamului românesc nu-i lasau odihnă. De aceea îl vedem neîmpăcat cu cariera preoțească, cât și cu aceea de notar, profesor și gazetar. Conștiința, că un popor proletar niciodată nu poate deveni stăpân

pe destinele sale proprii, fiindcă o întreprindere fie ea cât de ideală reclamă, pe acest pământ, înainte de toate baze materiale, îl aduce pe V. Roman la concluzia, că ceace îi lipsește mai mult poporului nostru, organizarea lui economică, trebuie începută cu orice preț și cât mai fără întârziere.

Naștunea noastră clăcașe, rămasă desmoștenită din punct de vedere economic și după emanciparea socială decurând înfaptuită, era firesc să nu poată reuși în concurență cu foștii ei stăpâni, bazată numai pe *simbria muncii*, fără o organizare prin asociație. Recunoașterea acestui adevăr l-a condus pe V. Roman, cel dintâiu între conaționalii noștri, la ideea cooperativității pe teren economic. Recunoscută dintru început spiritul vremii, *spiritul de asociație*.

Ca băiat sărac, — fiul cântorului bisericii din Dârlos, — s'a ridicat prin sine însuși. Intrat la stăpân în Sibiu, învață carte la jeratecul sobii, nefiindu-i îngăduit să consume nici modestul opaiț, după ce s'au Culcat boierii. Apoi a trecut la religia unită, numai ca să-și poată termina, ca burșier, studiile secundare. După aceea, revenind din nou la religia sa, a făcut studiile teologice la seminarul ortodox din Sibiu. Trecând prin diferitele încercări de carieră, amintite mai sus, s'a decis la urmă să se dedice definitiv vocațiunii, pentru care simțea un impuls irezistibil. Ca părinte a mai multor copii, vânzând una după alta petecele de pământ din Rășinari, din zestrea soției sale, a făcut și Academia Comercială din Viena. Pentru a-și însuși cât mai temelnic cunoștințele practice necesare, a intrat în serviciul băncii sășești din Transilvania, folosindu-se totodată de calitatea de inspector al ei spre a putea cutreera toate ținuturile locuite de Români, pregătind spiritele pretutindeni spre realizarea primului așezământ financiar românesc, și pentru a câștiga concursul puștinilor noștri intelectuali, și a și mai puștinilor familii românești cu dare de mână.

Deja în 1868 a întemeiat în comuna Rășinari o *Casă de păstrare*, care poate conta ca prima asociație românească de credit din întregul nostru teritoriu etnic. Începând cu anul 1869 se dedică principalei sale opere, înființării Băncii „Albina“, ca societate de acțiuni.

Faptul, că puștini i-au înțeles ideile sale curajoase, pe vremea aceea, și încă mai puștini au împărțit încredere sa în reușită, nu era decât explicabil. Dar toate acestea n'au putut

opri în calea realizării sale, destinul cauzei noastre economice.

Cu privire la istoricul înființării și a activității „Albinei”, existând deja o literatură întreagă și deci fiind îndejuns de cunoscută, nu ne mai ocupăm de ele la locul acesta.

Ca urmare directă sau indirectă a operei lui V. Roman, vedem înfiri-pându-se o întreagă rețea de bănci românești și cooperative de credit — primele semne ale afirmării noastre la orașe — cari până la momentul eliberării Ardealului au atins numărul de 300.

Începutul formării plăpândeii noastre burghezie este strâns legat de activitatea acestor instituții economice. O influență nu mai puțin remarcabilă a avut însă activitatea lor și pe teren cultural. Singură banca „Albina” a donat, până la 1918, pentru burse, cantine școlare, publicațiuni și alte scopuri culturale, echivalentul sumei de peste 30 milioane de lei.

Dar una dintre cele mai frumoase pagini ale istoriei emancipării noastre economice, o formează rezultatele pozitive, cari au fost obținute prin concursul băncilor noastre, în luptă pentru recăștigarea pământului stămoșesc, a cărui posesiune ne-a fost răpită prin viclenie și forță în decursul veacurilor trecute. Zeci și zeci de mii de jugăre de pământ agricol trec din mâna magnaților și chiar a țărănilor unguri în mâna noastră *an de an!*

Aceasta a fost „*reforma agrară*” a geniului lui Visarion Roman, înfăptuită sub ochii și puterea domniei ungurești, în ciuda tuturor opintirilor ei de apărare.

Energia lui Roman n'a putut însă să fie absorbită pe de-a întregul nici chiar de multiplele preocupări organizatorice pe teren economic, ci el a avut sufletul deschis și pentru toate problemele culturale ale neamului său, servindu-le cu acelaș zel devotat.

În epoca aceia de lipsă de oameni, concursul unei energii de talia lui, era întradevăr indispensabilă și în celelalte direcții de manifestare ale renașterii noastre naționale. Înțelegând aceasta, și-a și dat tributul său neprecupețit pretutindeni unde simțea că nevoia îl reclamă.

Pe teren cultural se impune să amintim mai cu seamă redactarea călindarului „*Amicul Poporului*”, care era primul călindar tipărit cu litere latine. A scos foaia pedagogică „*Amicul Școlăii*”, a redactat manuale școlare de seamă și a scos revista beletristică ilustrată „*Albina Căpățânilor*”, care a fost la fel de cetită la noi cât și în Țara românească. Poe-

tul Ardealului Octavian Goga, vorbind mai de mult despre această publicație într'un articol din „*Tribuna*”, apreciază că ar fi fost cea mai bună revistă a noastră până la vremea aceea.

Pe lângă toate acestea i-a mai rămas vreme și energie de prisos de a fi unul dintre cei mai activi colaboratori ai „*Asociației pentru literatura și cultura poporului român*”, ale cărei afaceri le-a îngrijit și în calitate de secretar în epoca ei de plămădire.

Contribuția sa culturală a fost apreciată și de Academia Română din București, alegându-l în sânul ei ca membru corespondent.

În sfârșit mai este de observat, că nici pe teren economic, activitatea lui V. Roman nu s'a mărginit numai la Ardeal. Faima capacității sale financiare și a talentului său organizator ajungând să fie cunoscută și în Prin-

cipatele Unite. Ion C. Brătianu l-a chemat în țară, unde a colaborat la înființarea primelor așezăminte financiare moderne. În urma aprecierii rezultate din această colaborare, Brătianu voia să-l reție definitiv la București, făcându-i în repetite rânduri oferte foarte seducătoare pentru starea materială și sarcina familiară ce le avea Totuș, văzând că prezența lui este mult mai necesară la conducerea operei începute a asă, Visarion Roman s'a întors în Ardeal.

După o muncă plină de jertfe, pururea neobosită și atât de bogată în rezultate necontestate, acest om al datoriei și al dragostei de neam, — abia în etate de 52 de ani — moare modest și sărac, lăsând posterității să răspundă la întrebarea, dacă: *prin cinstirea memoriei sale, nu cumva se va cinsti pe sine însăși?* M. Ș. CERNEȘTI

NOTIȚELE MELE

UNUI OM POLITIC

Domnule deputat, am stat de vorbă odată, în noaptea târzie, pe terasa unui parc, când luna ascundea în draperii de nori veșnicia luminei și lăutarii ne erau greerii. Minuscula lor vioară, cu strune de argint, scotea melodii bizare de vieață și moarte. Capul macului roșu asculta atent cântecul greerului și vorba noastră lumească. Era noapte de Maiu, duoasă și dulce ca un cântec de fecioară — și nu voi uita-o niciodată, cum eu mă va uita.

Domnule deputat, dumeata vorbeai de succesul tribunei, de fiorul tumultului, de lupta oțelului și de învingerea teoriilor de bronz, pe care se ridică statuia de marmură albă a guvernării. Mi-ai povestit de alegerea duminale, cum alergau căruțele de munte impovrate cu proaspătul popor, aducându-ți pe tavă mandatul de-a reprezenta pe acei, cari nu știu vorbi și nu se pot apăra de micile ticăni ale puternicilor Zei, mi-ai spus cu lacrimi în ochi, că ai fost ales cu urale nesfârșite, cu mii și mii de voturi. Te-au acoperit cu flori, când ai trecut prin satele înviolrate de glasul tău promițător de pământ, plug, zahăr și vin. Și mi-ai zis, că fericirea cea mai mare a vieții tale este în incinta parlamentului; banca pe care sezi din voiața celor, cari te-au ales . . . Și m-ai asigurat, că dacă aș gusta din paharul de otravă dulce a politice, aș uita toate sonetele zămislite în durere, aș agăța lira în cui, și aș jura și eu pe țărnia clipebor, pe succesul zilei aducător de balsam pentru restul anilor mohorâți.

Domnule deputat, te înșeli, jur, că te înșeli, pe mine (și cu mine pe sute

*de mii și milioane de Români) politica nu mă mulțumește, mă îndispune și mă întristează. Tribuna politică nu este tronul de aur al iubirii, al culturii, al progresului — este esafodul propriei noastre conștiinți. Amorul pentru politică este autosugestia neputinței, este cel mai sigur element de distrugere a civilizației ce ne-am câștigat, cu truda nopților și zilelor, în tăcuta împărăție a cărților. Clasicii nemuritori, cari veghează în bibliotecă, privesc cu dispreț la larma asurzitoare a vameșilor — ce este flacăra unui chibrit față cu focul năpraznic al fulgerului, care doboară șirul de fagi moșnegi? Sonetul, închis în filele unui cașt, strălucеște de-asupra sufletului, ca steaua Sfântului Elmo în furtună. Penelul, creionul, dalta și lupa, armele atât de desprețuite ale idealștilor, sunt moșteniri, cari se moștenesc cu lacrimi și zimbet, și pe cari omenirea le păstrează, ca să se poată lupta împotriva întunecimei ce ne cuprinde. Pânza lui Murillo, versul lui Eminescu, sculptura lui Rodin și teoria lui Kepler — viețuesc de-asupra lui Pitt, Napoleon și Gambetta! Ței ști să-mi spui, curajos politician, cine a fost Ministru pe vremea lui Murillo? Cunoști numele tuturor deputaților, al căror discurs îl comenta în „*Timpul*” marele Mihail? Iți mai amintești cum l-a numit pe șeful opoziției, care a răsturnat cabinetul republican? Și oamenii politici, cari au lovit în Kepler, când se trudea în Curtea lui Rudolf, și cari i-au necinstit femeea, remas-au cu furia lor politică, în cartea *Cerului* și a Universului? Politica este parazitul intelectual, care pândeste succesul și*

orbește frățietatea, terorizează, umilește și distruge. Inhamă în jug ideea, năzuește terenul gândirii — și ridică la suprafață blestemul murdar al destinului urei! In heleşteu, ocăcâitul broaştelor asurzeste glasul ciocărliei, care pluteste de-asupra zefirului . . . dar până la stele nu se poate ridica numai cântecul. In slavă nu se poate urca glasul răgușit al demagogilor, in zadar încercați politicieni, să amenințați cu brațul vostru soarele: fluerul păstorului are secretul veșniciei, pe care voi sperați să o închiriați!

Domnule deputat, dumneata m-ai invitat în arena politiceii, să văd saltimbancii partidelor. Eu te invit în arena

nemurirei: pe-o cărare de codru, luminată de razele de lună, presărată — de fragi, la marginea rariștei să vezi sorbind din izvorul rece căprioara nevinoată și să anzi, cum sună în adâncul pădurei clopoșelele de argint ale trandafirilor selbateci. Și vei vedea, că „opozitia” pe care o facem noi oamenii palizi firei nemuritoare, — nu va răsturna niciodată Cabinetul, care tronează de-asupra noastră, împărțind vremea bună și rea, ploaia, vântul, noaptea și dimineața.

Domnule deputat, înțelegeți, de ce nu port nici-un respect politiceii? . . .

EMIL ISAC

DISCUȚII LITERARE

IN JURUL UNEI RECENSII

În răspunsul pe care mi-l dă, dl Bogrea amestecă — potrivit unui obicei mai vechiu — după cum îi convine, într'o chestiune cu caracter științific, chestii de relații personale. Deși o punere la punct a raporturilor personale dintre noi ar putea prezenta lucrurile într'o altă lumină decât cea vădită de dl B., totuși — întrucât aceasta nu prezintă nici un interes pentru publicul cel mare și nu ajută cu nimic la limpezirea discuției —, la chestii de relații personale nu am de dat nici un răspuns. Numai la alegația d-lui B că după ce „m'a lăudat în public”, eu „i-am clocit” (expresiile sunt ale d-ale) răspunsul publicat, am de adus obiecțiunea că nu era obligat „să mă laude” dacă nu era convins și că, în orice caz, aceasta nu-mi ridică dreptul de a rectifica informațiile unilaterale și insinuările malițioase ale celor ce țin să se ocupe de munca mea, într'o publicație de greutatea *Daco-Romaniei*. De altfel, chipul cum dl B. răspunde, transformând insinuările în acuzații fățișe, dovedește cu prisosință că răspunsul meu era necesar.

Am ridicat împotriva recensiei d-lui B. din *Daco-Romania* întâmpinarea că este lipsită de obiectivitate, fiindcă în loc să se ocupe de fundamentul lucrării mele, d-sa se ocupă pe larg de greșelile de tipar și de „amănunte” pe care ținea să le întregească.

La această obiecțiune precisă, care forma temeiul întâmpinării mele, dl B. nu dă nici un răspuns, ci caută să abată discuția într'altă parte, legându-se de o mică contradicție pe care i-am semnalat-o în

treacăt. Punem dinaintea cetitorilor imparțiali textul d-lui B., pentru ca să se convingă s'nguri: dacă eu nu l-am înțeles, sau dacă textului d-sale îi lipsește precizia și claritatea:

„Localisarea traducerii: Părerea d-lui C. 1) se lovește (și după judecata noastră se *sfarâmă*) de constatarea d-lui N. Iorga că *noțiunile culturale și turcismele* de care e plină „Alexandria” românească, arată nu spre Ardeal, ci *spre țările românești libere și în special spre Moldova*. . . ele sunt prea numeroase și prea esențiale pentru a putea fi socotite ca introduse ulterior, prin adaptări de copisti. Trebuie să spună totuși că fonetisme ca Policarpuş, Meleuş (=Menelaus), Levcaduş, Vreonuş, Scamandruş, Potolomeiu, podgorii *trimt mui curând peste Munți* (nu în țările românești libere). Poate că *Banatul ar fi cel mai indicat ca loc de origine al primului traducător*”. Atât. Precizează aci dl B. că traducătorul de origine Bănăţean și-ar fi făcut traducerea nu peste Munți, ci în țările românești libere? Nu. Dar să zicem că nu există contradicția, semnalată de mine, și că, în pasajul de mai sus, d-sa a vrut să spună că traducătorul era „Bănăţean de obârșie și familiarizat în acelaș timp cu mediul cultural-politic din Principate”. Totuși eu spuneam mai departe în răspunsul dat:

„În studiul meu din 1922, reluând problema localizării, eu am arătat *spre deosebire* de cele susținute de dl B. mai sus că:

1. „fonetisme ca: Policarpuş, Me-

1) Localizarea traducerii în Ardeal.

leuş, Levcaduş, Vreonuş, Scamandruş, Potolomeiu” sunt ale originalului sârbesc și nu ale traducătorului român și ca atare nu pot constitui un argument pentru localizarea traducerii peste Munți, sau atribuirea ei unui Bănăţean;

2. că noțiunile culturale și turcismele — de care nu prea e plină Alexandria — se regăsesc și peste Munți;

3. în sfârșit că turcismele puteau fi și ale originalului sârbesc și transmise de-acolo în traducerea românească, cum de altfel s'au conservat din textul sârbesc, fraze întregi slavonești.

Despre toate acestea dl B. nu spune un cuvânt, dar preferă să se oprească asupra greșelilor de tipar și trece la amănunte.

La această obiecțiune dl B. nu răspunde nimic. Era sa i nu o datorie de recensent, — nu zic să discute (admițând franc argumentarea mea, dacă l-a convins, respingându-o prin contra-argumentare, dacă nu l-a convins) —; dar cel puțin să înregistreze aceste păreri, diferite de ale d-sale, în sprijinul localizării peste Munți? Era sau nu o datorie de recensent să menționeze, că spre deosebire de ceilalți istorici literari, ei susțineam și documentam (în cap. I) că nu există — firește în materialul cercetat — o redacție românească a Alexandriei, tradusă din grecește? Ei bine, pentru dl B. aceste lucruri nu existau. Așa dar întrebarea mea: „unde este obiectivitatea recenziei, care stăruiește în 8 rânduri asupra greșelilor de tipar (dl B. le reține la 3, fiindcă nu vrea să numere și rândurile în care se ocupă până și de greșelele. . . de punctuație ale cărții), și nu spune un singur cuvânt nici măcar despre ideile din miezul lucrării pe care autorul nu le împărtășește?” rămâne în picioare.

În ce privește afirmațiunea d-lui B. că lucrarea mea este reeditarea cercetării din 1910, afirmațiune, care-l dispensase de a se mai ocupa de fondul ei, se pare că suntem acum pe cale de a ne înțelege. Dl B. insinuează din nou, cu răutate, lucruri necontrolabile, se referă la identitatea de titlu (uitând pe „*Nouii contribuții*”), dar încheie această parte a discuției astfel: „Și să se observe că, *în ce mă privește, eu relevam explicit, că „ediția e de fapt, o carte nouă, superioară celei dinăun*”. Dacă ar fi fost numai atât și ar fi lipsit și insinuările malițioase —”

răspunsul meu nu și-ar fi avut locul. Dar dl B. începea recensia cu afirmarea: „avem acum *noua ediție* a monografiei d-lui C.“ și încheia cu: „este totuși o scădere pe care o regretăm *față de ed 1-a*: capitolul V despre reflexele cărturărești și populare ale Alexandriei a fost lăsat afară în loc să fie prelucrat și sporit cum ne așteptam. Dl B. afirma deci: că „este o doua ediție, dar totuși o carte nouă, dar înfățișat a doua ediție“ ș. a. m. d. De fapt: sau este a doua ediție și atunci înlăturarea unui capitol este o scădere, sau este o carte nouă — făcută din alt punct de vedere (vezi răspunsul meu în revista de față, no. din 14 Decembrie) — și atunci nu i se poate imputa această scădere.

Dacă dl B. crede că o recenzie trebuie să fie numai „o contribuție proprie prin adăugări și îndreptări“, fie ele și greșeli de tipar, atunci firește că „stau față în față două feluri diametral opuse de a concepe o recenzie“. Eu cred, dimpotrivă, că cine își ia sarcina de a crea o opinie în lumea științifică despre munca altora, trebuie să o examineze nu numai cu competență, dar și cu obiectivitate și loialitate, chiar față de adversar, și să pue mai întâiu în lumină partea de contribuție nouă, pe care o aduce, dacă o aduce, autorul. Numai după aceasta, vin, după mine, „adausele și îndreptările“, greșelile de tipar și punctuație.

Dacă la recenziile d-lui B. am făcut și eu câteva asemenea „adause și îndreptări“, le-am făcut, nu pentru a-i „căuta nod în papură“, ci pentru că ele arătau mai bine felul cum dl B. înțelege să facă, une ori, recenziile și să dea sentințe definitive asupra activității altora (zic definitive, fiindcă dacă căutam să restabilim lucrurile d-sa ne aruncă calificativul de „răsbunare meschină“). Așa bunioară dacă atrăsesem atenția asupra faptului că te-tul istoriei Troadei mai fusese publicat, acum 33 de ani, de Mateiu Voileanu, am făcut o pentru a se vedea cât de întemeiate sunt sentințe ca acestea: „fragmentul... e întovărășit de toate adnotațiile necesare... Ceeace a făcut autorul e mai mult ca o simplă ediție critică“. Ce fel „mai mult ca o simplă ediție critică“, când autorul !)

!) Nu am prin aceasta intențiunea să tăgăduesc munca, meritele și talentul literar al autorului recensionat; dimpotrivă le recunosc, dar le recunosc acolo unde sunt.

nu dă în apărare nici măcar variantele din versiunea românească, publicată anterior?

D-nul B. respinge amănuntele pe care le adusesem și eu privitoare la genealogia lui Iafet și la Gog și Magog, spunând că adaosul său viza „numai *descendența* lui Magog și că „în acest punct numai Zonara îl putea interesa“, „fiindcă numai la el a găsit atestată forma plurală *Μαγῶγα*, înglobând toată posteritatea fiului lui Iafet... echivalată cu Sciiții“, și-apoi adaogă triumfător: „nuanța e destul de evidentă; dar dacă ea a rămas pentru d. C. imperceptibilă, ce stric eu? Și cu ce pot ajuta?“ (Ce caustic e d-nul B. când se simte la larg! De cât: mai întâiu, identificarea lui Gog și Magog cu Sciiții o făcuse mai înainte, după cum de altfel ne-a spus și d-nul B., Iosephus Flavius pe care îl citează și Zonaras; așa că singura contribuție nouă a citatului era „forma de plural *Μαγῶγα*, înglobând posteritatea fiului lui Iafet“. Dar cedez, bucuros, d-lui Bogrea competența în cece privește ascendența și descendența lui Gog și Magog. Dacă la cele spuse de d-sa am mai adăugat și eu câteva surse bizantine și un pasaj din Biblie, pe care-l ignorase, am făcut-o mai mult pentru a se vedea cam de ce natură sunt întregirile pe care d-sa le face adesea autorilor pe care-i recensează. Când putea să ne comunice în privința lui Gog și Magog — dacă era necesar aceasta — lucruri mai interesante și mai apropiate de noi și ale noastre (să zicem: *text de literatură veche românească*), dl B. ne poartă tocmai pe la... Zonaras, ca să aflăm de descendența lui Magog.

În ce privește cuvântul *Kinovic*, din istoria Troadei, observ că nu erau în discuție împrejurările care au contribuit la deformarea lui Kanovic în *Kinovic*, ci însăși *emendarea* pe care a propus-o d-l B.: *Kanovic*, *braț al Nilului* — *chinovic*, *mănăstire de călugări*, ducând viața în comun, obște jitie (neogr. κοινὸβίος, κοινότητα) (pe vremea războiului troian). Întrebarea d-lui Bogrea: „de ce țin să-l caute, cu mine, prin Manase și Doroteiu, când el există deja la Strabon sau Pliniu și se poate găsi ușor în orice dicționar sau tratat de geografie antică“ mă surprinde. Oare nici acum nu înțelege dl B. pentru ce l-am trimes la Manase și Doroteiu și nu l-am trimes la Strabon, la Pliniu sau la

tratatele de geografie antică? Ignorează d-l B. că istoria Troadei se află cuprinsă și în cronografele bizantine (între altele: Manase și Doroteiu, dar nu numai acestea), și, dacă nu ignorează, atunci ce fel de emendare ne dă, când nu controlează lecțiunea, ce propune, în sursele bizantine și face dintr'un braț al Nilului, mănăstire de călugări?

Aveam sau nu dreptul, după o astfel de emendare, să spun că „mă îndoiesc de apropierea propusă de dl B. între ungurescul dandáros și Dardauș, voivodul, din Alexandria“, chiar dacă am alături, în sprijinul acestei etimologisirii formele din Alexandria sârbească?

Și acum se trec la insinuările, pe care d-l B. le aruncă cu inimă ușoară.

Mai întâiu o precizare. Acuzarea că mi-aș fi „apropiat“ părerea lui Hanusch se referă la o lucrare, făcută *acum mai bine de 15 ani* (zic mai bine de 15 ani, fiindcă de fapt a fost în parte scrisă, când eram prin anul al II-lea de Universitate — vezi pentru aceasta prefața). La această lucrare de student, dl Profesor Universitar de azi, care totuși atunci nu avea nimic de zis — aduce acum acuzația că „a volatilizat“, „că și-a apropiat conștient“ părerea lui Hanusch. De fapt — dl B. însuș o spune — eu trimet la Marian, tocmai la *pagina unde este citat studiul lui Hanusch*, pe care nu-l putusem găsi atunci, ca să-l pot utiliza; așa încât am dat singur în mâna dlui B. arma cu care mă lovește. Dar să vedem ce zice Marian că spune Hanusch: „După părerea lui Hanusch, numirea Rachman, care e atestată la Ruteni și Huțani, *ar fi o schimosire a numelui Brahman, Braman*.“ Atât; Dl Bogrea, după ce citează câteva rânduri de la începutul paragrafului respectiv al lucrării mele de acum 15 ani și câteva rânduri *trunchiate* din încheiere, cu buna credință (ce o cere numai dela alții), *omite 2 pagini*, în care nu descriu, cum afirmă dl B., credința populară a Rocmanilor, ci *documentez* că toate amănuntele tradiției populare despre Blajini-Rocmani își au obârșia în episodul călătoriei lui Alexandru la Nagomudrii-Blajini din Alexandria. Apoi tot una este asociația de nume (că Rochman *ar fi o schimosire* a numelui Brahman) cu dovedirea că legendele populare despre Rocmani își au originea în „Alexandria“?

Acum firește că, după 15 ani de zile, așa avea și eu multe de spus asupra lucrării mele de *debut*, poate mai mult de cât a spus dl B., când nu mai departe — acum 2 ani o găsim încă: *excelentă monografi*. Intre altele că: pentru Rocmani trebuia să citez, nu pe Hanusch, ci pe folkloriștii ruși. Dar i se poate ierta unui student de acum mai bine de 15 ani să ignoreze texte slavone, când și dl B. ignorează astăzi texte românești. Trec acum și la acuzația că am împrumutat erudiția dela dl B., fără să mărturisesc. Dl B., care ține să-mi întoarcă „generozitatea“, începe prin a primi ca bune toate explicațiile mele, dar adaogă că „invoc tot soiul de combinații controlabile și necontrolabile“, pentru a revindeca pentru mine prioritatea în identificarea lui Atlamiș, regele Tătarilor din Alexandria, cu Athlamos din cronicarul ungar, Ioan de Küküllö. Pentru ca cititorii să-și facă convingerea despre „combinațiile controlabile și necontrolabile“ ale mele, opun la afirmația d-lui B. că notița d-sale despre Atlamiș a apărut în *Revista Istorică* din Iulie, 1920; o rectificare: *notița a apărut nu în Iulie, ci în Septembrie* (numărul revistei a fost trimestrial); pe când *examenul meu oral* (la care am avut de discutat, înaintea comisiei examinatoare și a publicului studentesc, chestiunea: dacă cronicarul ungar a împrumutat pe Athlamos din Alexandria, sau invers Alexandria a luat pe Atlamiș din cronicarul ungar?) *avusese loc în Iulie, 1920*. Deci, cu trei luni înainte de a apare nota d-lui B. în *Revista Istorică*, părerea mea dobândise publicitate. Membrii Comisiei examinatoare sunt amintiți pe carta publicației. Și se mai știe că tezele de doctorat se imprimă în forma prezentată comisiei, fără modificări.

În ce privește cuvântul *pilure*, dl B. găsește între lista dată de mine și între aceea dată de d-sa a textelor în care se găsește atestat cuvântul, pe lângă altele diferite, și trei isvoare comune și anume:

1. *Anonimul Bănănean*, pe care-l utilizez pretutindeni în lucrarea mea;
2. *Buletinul Comisiei Istorice* I, al cărui indice îl alcătuisem în 1918 și-l predasem regretatului I. Bogdan (sunt persoane care știu lucrul acesta);
3. Cunoscuta revistă de folklor

Ion Creangă, pe care o utilizez și în altă parte (chiar pentru textul Fisiologului):

Intemeindu-se pe coincidența acestor isvoare comune, dl B. conchide că i-am împrumutat erudiția, fără să o mărturisesc.

Dovada: în cercetarea mea din 1910 nu spusesem nimic despre *pilure*, „pe când acum, — acum dl C. știe de toate: și de Anonimul din Bănat și de Fisiologul din Ion Creangă și de „Isvodul“ lui Dubău, și de câte altele pe care le revarsă în torențială erudiție...“

În această viaie argumentare, dl B. uită câteva lucruri esențiale: 1. că Dicționarul lui Tiktin (cu explicarea cuvântului *pil*, litera P), dela care și eu și d-sa am luat împreună, după cum mărturisim, și sensul și etimologia cuvântului *pil*, a apărut în 1911, deci la un an după ce apăruse cercetarea mea din 1910; 2. că revista *Ion Creangă*, cu textul Fisiologului a apărut 1915, iar *Buletinul Comisiei Istorice* a apărut în 1916; 3. că pasajul imprimat face parte din textul tezei de doctorat, prezentată în 1920 pe care n-o puteam modifica la tipar în 1922, când a apărut recensia d-lui B. și în sfârșit că lucrarea mea n'ar fi pierdut nimic, dacă recensia d-lui B. ar mai fi fost citată și în alte locuri de cât unde e citată.

Dar în definitiv: lămurii pentru întâiaș dată dl B. etimologia sau măcar sensul cuvântului *pil*? Nu. — Punea d-sa pentru întâiaș dată în circulație isvoarele la care trimete? Nu. — Erau, măcar, acele isvoare rare sau puțin accesibile altor cercetători? Nu. — Doar erau publicații curente în care cuvântul *pil* apărea ca *titlu* de paragraf.

Dar, dacă apucăm pe această cale, este sigur dl B. că nu va avea surprize?

Și mai adaogă că d-l B., care nu voește să admită că citisem și eu cele 3 reviste, înainte de a mi le indica erudiția d-sale, susține totuși — și nu contestăm — că doi inși (noi zicem trei: și dl I. A. Candrea) independent, au putut gândi la fel asupra etimologiei aceluiaș cuvânt (Doffana).

Și acum, înainte de a încheia, țin să spun că nu era nevoie de lămurirea pe care se crede obligat să ne-o dea dl B., cu privire la tipărirea părții întâia a ediției Paliei dela Orăștie, pregătită de d-nul Mario Roques. Eu nu spusesem în răspunsul meu decât: că nu putusem împrumuta metoda de demonstrare prin nume proprii, — de care mă servisem pentru întâiaș dată în lucrarea din 1910 —, dela studiul d-lui Mario Roques, *apărut în 1913*. Atât și nimic mai mult.

N. Cartoian

P. S. Fiindcă d-lui B. ține așa de mult la greșile de tipar (ale altora), indic aici câteva, strecurate în articolul meu de rândul trecut:

Pag. 701, coloana I-a, r. 6 de jos: în loc de *ὄμοιον*, să se îndrepte *ὄμοιον*; *ibidem* r. 7 de jos, în loc de *ὄμοιον*, *ὄμοιον*; *ibidem* r. 8 de jos să se îndrepte; *βυβλιον*; *ibidem* r. 10 de jos: *ὄμοιον*; pag. 700 coloana II-a, r. 30 de jos: *χρονολογία*; p. 700 coloana II, în notă, rândul 7 în loc de: „r. 14 în loc 9“, să se corecteze „r. 15 în loc de G“; *ibidem* rândul 7; pentru „r. 16 în loc de 9, Q“ să se corecteze: „în loc de Q, G“. Adaogă: pag. 53 r. 15 poftorii < sl. povătorii și a repeta povătorii.

N. C.

P. S. redacțional. Polemica despre Alexandria se termină aici, cu nota de față. Nu înțeleg de unde și până unde dl V. Bogrea a cerut ca dl I. Clopoșel să-i arate ultimul răspuns al dlui N. Cartoian, înainte de tipar; nu înțeleg, dat fiind că între revista noastră și d-sa nu există nicio relație, nicio asemănare. Prea condescendentul, dl I. Clopoșel, acționând civilizată l, l-a arătat. Dar d-sa are pretenția ca articolul d-lui N. Cartoian să apară cu notița următoare, a d-sale: „Găscuc de prisos să răspund la exercițiile de polemică ale d-lui N. Cartoian.“ Olimpicele două rânduri vor surprinde pe toți cercetătorii români care pe dl Cartoian îl prețuiesc ca vechiu și atent cercetător literar; nu m'au surprins pe mine, care cunosc spiritul acelei școale literare, căreia dl V. Bogrea îi este afiliat și ale căreia „fundamente“ le cercetez paralel, într-o serie de articole ce apar în *Viața Românească*. Felicit pe dl N. Cartoian că, deși om modest, își apără muncă onestă și serioasă contra truțiilor neîndreptăite, care au avut și au, în relațiile literare românești, efecte regretabile; apărându-și-o d-sa ajută ca idolatria să fie îsgonită de unde nu are ce căuta și ca loc să se facă adevărului și — mai ales — iubirii de adevăr.

G. B. D.

Abonamentul plătit înainte este raziul cel mai solid al unei publicații și garanția dezvoltării presei în ARDEAL

În fine o Loteria a cărei tragare nu se mai amână!

E vorba de Loteria Sindicatului Presei Române din Ardeal și Banat. La 16 August anul acesta are loc garantat tragerea ei. — Costă numai Lei 2 — Biletul. Face să cumparați 10 bilete de odată. — Sunt 5412 câștiguri în valoare de 100.000 — 50.000 — 10.000 — etc. Comandați aceste losuri, trimetând banii în mărci postale sau prin mandat poștal prin Agenția de Publicitate Rudolf Mosse S. A. (Secția Loteria Presei) Cluj, Strada Regina Maria 37.

IARĂȘI ARDEAL

(Urmare)

O Ciornă mai veche a lui Crăi d-lui Marțian a fost revizuită adecă din punctul de vedere al limbii chiar și de subsemnatul.

Atât pentru îngăimările științifice ale d-lui Marțian, „das trostlose Geschwätz eines Stümpers“, cum le zice Auner. Impreună cu Auner (împotriva căruia mă mir-de ce n'a protestat dl Marțian, care e atât de susceptibil când îi spun eu aceleași lucruri) putem și noi acum „ein- für allemal von Herrn Marțian Abschied nehmen und ihn seelenruhig seinen weiteren „Studien“ und Forschungen überlassen“.

Celelalte lucruri cuprinse în noua d-sale broșură, căreia îi dă subtitlul de „constatări și lămuriri“ și în care „chestiunile personale“ sânt puse, cu discreția cunoscută a d-lui Marțian, „pe - al doilea plan“ (p. 4), sânt simple neadevăruri sfruntate și calomnioase, svârcoliri ale neputinței unui suflet rău, iubitor de ceartă și josnic, cele mai multe iscodite și colportate de mințile înfierbântate ale câtorva adversari sau rivali personali, ori eroi de carton ai vremilor tulburi ale revoluției, căci toate sau aproape toate se rapoartă la acest timp când nimeni nu știa ce vrea și ce face, nimeni n'avea nici o răspundere și toată lumea vedea cai verzi pe păreți. Și numai o minte zdruncinată își poate închipui că tocmai în acest timp, când nu mai aveam să mă tem de nimic, așa fi încetat să fiu bunul Român de mai înainte.

D-l Marțian ține însă ca să arate că și în viață e că și în știință.

Mi-e ușor deci să desmint toate aceste infamii pe care le strânge de atâta timp marele meu „binevoitor“, căutând să mă distrugă prin agresiunile sale nesocotite, fără să pot găsi, oricât m'am căznit, care motiv inițial serios l-a îndemnat s'o facă pe cea dintâiu dintre acestea.

Nu conteșt că fostul director I. Ghetie (mort acum) va fi finut la mine, pentru că à recunoscut că eram cinstit, „harnic“ și „promiteam mult“, cum spune singur dl Marțian (p. 20). Dar știa (căci i-am spus-o) că în privința vederilor sale politice nu eram de acord cu el și nu odată mi-a imputat, chiar și la masa albă (colegii pot să o mărturisească), că sânt „totdeauna în opoziție“. M'a scăpat odată chiar și dela pușcărie, când un fost coleg, tot atât de mare viteaz și Român după războiu ca și dl Marțian, m'a denunțat că în o

prelegere publică am cetit din „Cântarea României“ și din o seamă de poezii patriotice românești. Altă dată, când din pricina că-mi scrisesem numele Drăganu în loc de *Dregân*, am fost chemat la miliție, deși aveam dreptul să fiu scutit, a intervenit pentru prelungirea scutirii, care mi s'a și acordat după o maltratare de vreo 3 luni și împărțirea de patru ori în transporturi la front. Am deci motive personale, ca să-i păstrez, ca unui om de inimă, o plăcută amintire.

Dar nu-i adevărat că pentru mine „a renunțat la postul ce i se oferise să ocupe catedra de limba și literatura românească la universitatea ungurească din Cluj“ (p. 20). Nu poate fi adevărat mai întâiu pentru că lui Ghetie nu i se putea oferi această catedră, căci n'avea ca specialitate limba românească. Apoi această catedră n'a ajuns să fie nici un moment vacantă până la luarea în primire de statul român a universității ungurești din Cluj de către subsemnatul. Ea a fost ocupată tot timpul de fostul ei titular Gr. Moldovan care s'a pensionat numai pe timpul stăpânirii românești.

Eu am fost abilitat numai „docent“ la Cluj, iar pentru docenți nu exista catedră, nici nu trebuia spinare încovoiată, ci numai știință. Cererea pentru abilitare mi-am înaintat-o la îndemnul în scris al fostului meu profesor Z. Gombocz, un distins filolog, al fostului director regional Al. Kuncz și acel verbal al d-lui S. Pușcariu. Întrebat asupra felului meu de a fi și a lucra, în special de dl Gr. Moldovan, care era referent, fostul meu șef, directorul I. Ghetie, a dat relații favorabile. Pe baza lucrărilor prezentate și în conformitate cu dispozițiile regulamentului am fost scutit de colocviu. Abilitarea s'a făcut pentru „istoria limbii și literaturii românești din secolul XVI și XVII“. Din această materie a trebuit deci să-mi țin și lecția de probă. În această lecție, care a avut titlul „Începuturile literaturii românești“, am vorbit cam 15-20 minute despre cele dintâiu tipărituri românești (Catehismul dela 1544 și Coresi). Comisiunea s'a convins că eunosc desăvârșit materia, am metodă de predare și mi-a admis proba fără a aștepta ora întreagă cerută de regulament.

În legătură cu literatura din sec. XVI era imposibil să vorbesc despre Hunfalvy și Rösler, cum însinuă calomnios dl Marțian, care nu-i vede

decât pe acești învățați în fața sa și se războește cu ei în tot locul, întocmai ca vestitul cavaler spaniol cu morile de vânt. Numele d-lui Iorga n'am ajuns să-l pomenesc, iar dacă l-aș fi pomenit, nu l-aș fi putut pomeni, fără a mă contrazice, decât în sensul celor scrise pe pag. 4 ș. u. din *Două manuscripte vechi, Codicele Todorescu și Marțian*, carte tipărită de Academia Română din București, în 1914, deci numai cu 2 ani înainte de a mă anunța la examen, și prezentată tocmai ca lucrare de abilitare. L-aș fi lăudat deci, cum am lăudat și pe părintele Dăianu pentru ce a scris despre MolitveniCul lui Coresi, cu toate că tocmai fusese închis. Notez că pentru abilitare am înaintat și articolele *Calvinismul și literatura românească și Bârsa*, publicate în *Pagini literare* din Arad, 1916, Nrele 2, 3 și 4, dintre Care în cel din urmă, tocmai în preajma examenului de abilitare și în cursul războiului mondial, încercam să dovedesc continuitatea Românilor în Ardeal împotriva teoriei lui Rösler, susținute de Melich pe care-l combatăeam.

Actele relative la acest examen se găesc în arhiva Decanatului Facultății de Litere din Cluj și oricine se poate convinge de adevărul celor scrise aici.

Afirmațiile d-lui Marțian sânt pure scornituri ale unei fantazii bolnave. Cât privește „nivelul“ lecțiilor mele și competența mea în materie de limbă și istoria literară veche, n'au nevoie de certificatele competenței celor câteva clase de liceu ale d-lui Marțian, care crede că a bănui, a flecări, a zvoni și a bârbi înseamnă a și dovedi. Sânt alții mai chemați decât el ca să o judece: colegii care m'au recomandat de membru corespondent al Academiei Române, după ce mai înainte mă recomandaseră pentru numirea de profesor universitar.

Uf scârbos neadevăr e și acela că așa fi intrigat vreodată împotriva fostului meu director I. Ghetie, ca nerecunoștință pentru tot ce a făcut în interesul meu și pentru că m'a însărcinat să-l suplinesc „trecând fără motive peste capetele unor profesori mai vechi“. Nu l-am rugat niciodată pe Ghetie de așa ceva, nici nu i-am vorbit vreodată de succesiunea la directorat. Când m'a învitat să primesc însărcinarea amintită, am fost chemat prin colegul Sanjoan, fără să știu ceva de mai înainte. Am fost cel dintâiu Care i-am atras atenția că nu e bine să treacă peste alții mai bătrâni decât mine, lucru

pe care l-am spus colegilor miei și atunci. Întreb: câți dintre aceștia ar fi făcut la fel cu mine? Nu știam adevăratul motiv care l-a îndemnat pe Gheție să facă ceea ce a făcut. Mi l-au spus mai târziu colegii Cziplea, Șt. Scridon și Mărcuș, cărora li l-a destăinuit însuși Gheție: voia să deschidă o ușă de împăcare cu Comisia Fondurilor al cărei candidat la directorat eram, fără să știu. Fostul director era de mult în ceartă cu Comisiunea Fondurilor. De o parte din pricina că era deputat și era în incompatibilitate, de altă parte fiindcă împlinise de mult anii de serviciu, aceasta intervenise la Minister cu mult înainte de a mă lăsa pe mine director suplinitor, cerând ca să fie pensionat ori suspendat. În acest

timp s'a pornit o luptă împotriva lui Gheție și între profesori. Au dus-o colegii Bojor și Seni. Eu n'am avut nici un amestec în ea. Cel mult i-am împăcat. Firește, după acestea, când Comisiunea a ajuns stăpână pe situație, îndată după revoluție, l-a și suspendat pe Gheție, iar pe mine m'a confirmat în calitatea pe care o aveam, de bună seamă nu pentru însușirile de „hunfalvyst“ pe care mi le atribuie acum imaculatul Domn Marțian și au început să mi le atribuie atunci o seamă de colegi pentru care directorul din Năsăud era să rămână strugurii acrii ai vulpii din fabulă, ci pentru că era știut că am fost totdeauna Român cinstit și muncitor.

(Va urma)

N. Drăganu

INVĂȚĂMÂNT, EDUCAȚIE

PEDAGOGIE ȚĂRĂNEASCĂ?

Sub titlul „Pedagogie țărănească“¹⁾ dl prof. univ. I. Paul a ținut în cadrele „Extensiunii universitare“ o conferință în legătură cu care mă simt obligat să fac câteva reflecțiuni.

D. Paul a combătut în conferința d-sale așa zisa pedagogie științifică, pe care a indentificat-o cu pedagogia germană și pe care a făcut-o singură răspunzătoare de toate relele morale ale vieții noastre contemporane, și în locul ei a propus revenirea pe de-a-ntregul la pedagogia țărănească, singura salvatoare de toate relele.

Conceptia asta antiștiințifică cred că nu trebuia exprimată dela înălțimea catedrei celui mai înalt așezământ științific al Ardealului, — căci, dacă teza d-lui Paul, ținută în termeni foarte categorici, ar fi întemeiată, ea ar trebui generalizată cu privire la toate ramurile științelor, și astfel ar trebui să condamnăm și Medicina, înlocuind-o cu farmecele și cu descântecul, — și Filozofia, înlocuind-o cu povestea lui Stan Pățitul, — și istoria, înlocuind-o cu Alexandria și cu Ghenoveva, — și Fizica, înlocuind-o cu văturai aruncate înaintea pragului casei, — și Algebra, înlocuind-o cu tradiționalul răboj, și chiar și Literatura și Estetica literară — specialitatea d-lui Paul —, înlocuind-o cu frânturile de limbă dela șezători și cu chiuiturile dela horă.

Apologia primitivismului, făcută de d. Paul este anticulturală.

¹⁾ Vezi darea de seamă dela rubrica cronicilor.

Nu pedagogie țărănească primitivă ne trebuie, în locul pedagogiei străine, cu tot dreptul combătută, ci pedagogie națională, care emancipându-se de sub influența străină sub care a trăit întreaga viață românească până nu tocmai de mult, — menținând ce este bun în educația tradițională a țărănimii și utilizând ceea ce experiența noastră culturală de veacuri a dovedit bun și folositor, — să stabilească în mod științific principiile și metodele cari corespund mai bine genului întregului nostru neam, nevoilor lui actuale și aspirațiilor lui viitoare și cari să fie, în același timp în armonie și cu pedagogia științifică universală, la constituirea căreia și-au dat ce-au avut mai bun cei mai de seamă cugetători și cei mai entuziaști apostoli ai progresului uman, de mii de ani încoace.

Dacă d. Paul ar cerceta programele cursurilor Facultății de Filozofie a Universității noastre din Cluj, începând dela 1919 și până astăzi, s'ar putea încredința că tendința aceasta de naționalizare a Pedagogiei este urmărită an de an cu o deplină conștiință cel puțin de scriitorul acestor rânduri.

Onisifor Ghibu

„Sălajul“ filologico-istoric ieă, în nr. 8, din 30 Aprilie a. c. atitudine în controversa N. Drăgan-I. Marțian, privitoare la numele Ardeal. Nu iscălește nimeni! Un anonim mai mult, dovedind că executarea îndrăsnelilor marțiane era necesară ca să fie o pildă mai mult că știința nu-i pentru oricine, nici modestia a oricui. Zisese Tichindeal sâracul: „Minte, nație românească!“ etc.

Cursurile medicale de perfecționare

Clinica medicală din Cluj de sub conducerea d-lui profesor Dr. Iuliu Hațieganu organizase pentru vacanțele de Paști un curs de perfecționare medicală pentru medici practicieni. Acum, la finea acestor cursuri ni-se pare necesară o scurtă comentare.

Cursurile au fost ținute de d. prof. Hațieganu, d. conferențiar Goia, și d-nii asistenți Hangănuțiu, Pocreanu, Mureșan, Siiartău, Danielo, Tilia și Petri.

Acesta cursuri și-au ajuns scopul dorit. Utilitatea lor s'a evidențiat atât din punctul de vedere al medicilor practicieni cari au fost puși în situația de a face cunostință cu ultimele realizări practice ale științei medicale, cât și al studenților în medicină din ultimii ani, cari de asemenea au participat în număr foarte însemnat demonstrând că viitorii doctori români înțeleg că și zilele de vacanță să le petreacă în mediul spitalicesc la patul bolnavilor căutând remediul pe seama acelora, cari mâine le vor cere ajutorul.

Ele au fost totodată o bună ocaziune, ca clinica medicală din Cluj să aducă un bogat aport de originalitate, care de altfel a intrat și în literatura mondială medicală. Contribuțiile aduse de această clinică în patologia rinichilor, ficatului, icterul infecțios, angina pectorală, leucemiile, și sindromul hemoragipar, azi sunt apreciate și de streini.

Un fenomen imbucurător care s'a manifestat cu aceasta ocaziune este, că tineri doctori transilvăneni până mai eri sclavi unei limbi streine de sufletul nostru, azi într'o românească medicală aleasă pot să atace cu multă abilitate diferite teme medicale. Este un rezultat imbucurător acesta, pe care l-a realizat clinica medicală din Cluj, aducând un prețios serviciu Ardealului prin educarea elementului transilvănean, care în interesul cauzei generale românești merită să fie susținut prin munca sistematică și constructivă, la care a fost chemat și după cum rezultatele o demonstrează, cu cel mai mare succes. O muncă constructivă este bine venită chiar și atunci când ea la aparență ar lăsa aspectul unui regionalism, dar regionalism constructiv, cu repercusiuni onorabile pentru cauza românismului întreg.

Suntem convinși că clinica medicală Cluj, s'a inspirat în organizarea acestor cursuri din școala franceză care în cursurile ținute a ocupat locul de frunte care îi revine în știința medicală mondială. Ardealul și sub raport medical, după războiu și-a căutat singura orientare corectă, de-a stabili legăturile cu Franța, ale cărei cuceriri medicale nu

pot și nu e voie să fie ignorate nici măcar de medicul practician din Ardeal. Această orientare nouă s'a observat ca un fir roșu traversând toate conferințele ținute în cadrul cursurilor de perfecționare organizate de clinica medicală.

Dr. Iancu

CRONICI CULTURALE ȘI ARTISTICE

CONFERINȚE

Pedagogia țărănească

Conf. ținută de d. I. Paul, prof. Univ., în c. drele „Extensivii Universitare“

Conferința d-lui prof. I. Paul, a fost o nemiloasă satiră a pedagogiei științifice — sau „nemțești“, cum o numia dsa — care ne-a crescut o clasă cultă, desorientată, nepatriotică și al. cărei rezultate le vedem în toată viața noastră publică. Importată mai ales din Germania, ea nu are nici o legătură cu experiența noastră seculară, de aceea ea ne-a rupt trupul nației în două: jos marea masă românească crescută în aspra școală a vieții, în principii de bun gust, moralitate și patriotism, formate după experiență, — sus o clasă cu o conștiință pestriță lipsită de continuitate și solidaritate, îmbăcășită de teorii, ale căror esență nu i-a intrat în sânge.

Acest import de teorii pedagogice a devenit chiar un postulat pentru pedagogii noștri. Nici unul nu și-a dat silința să studieze mentalitatea etnică și etnică a țăranelui nostru și aplicând în școală rezultatele cercetărilor să ne învețe să trăim într'adevăr românește.

Ceeace caracterizează pedagogia țăranelui nostru este uniformitatea, din care rezultă marea solidaritate țărănească, ostilitatea față de ceea ce e străin experienței sale și severitatea. Marele dascăl al țăranelui este Nevoia, care îl primește, chiar fără să vrea el, în școala sa din primele zile ale vieții și nu-l părăsește până la moarte. Acest dascăl îl năzestrează cu răbdare, prevede și stăpânire de sine, virtuți cari formează esența moralei țărănești.

TEATRU

Constatări la închiderea stagiunii.

Cu ocazia sărbătoririi lui Zaharia Bărsan școala clujană a arătat, printr-o unanimă și sinceră manifestație, că teatrul este unul dintre factorii culturali absolut necesari progresului ei. Până la Unire Activitatea dramatică a sărbătoritului prin scurte dar puternice străfulgerări de lumină a determinat societatea ardeleană, — să întrevadă în arta dramatică una dintre pietrele fundamentale ale viitorului ei cultural. După unire, an de an, această artă câștigă tot mai mult loc în sufletul acestei societăți; artistul începe să fie apreciat și răsplătit din belșug, iar dramaturgul, care să-și scoată opera din frământările ei, este tot mai mult dorit.

Revista noastră, care e preocupată în primul rând de factorii, care contribuie la progresul acestei societăți, constată cu bucurie, la închiderea stagiunii teatrului, că această instituție și-a împlinit, eroic chiar, datoria. O simplă privire asupra premierelor și a reluărilor acestei stagiuni confirmă afirmația noastră: Dintre cele 29 de piese jucate 20 sunt premiere

și numai 9 reluări! Apreape fiecare săp-tămână aducea publicului Clujan câte-o premieră. Considerând numărul actorilor și piesele, între cari multe clasice, putem afirma fără de a fi exagerați, că actorii au muncit într'adevăr titanic.

Se bună seamă că între primele preocupări ale „Teatrului Național“ e încurajarea producției originale. Infaptă aci în inima Ardealului, această instituție vrea o mărire și o închegare a forțelor nației. Din frământările societății omenești, ochii ei se îndreaptă în primul rând spre cele cari curg în albia noastră. Pe acestea la scoate, când le află realizate cât de puțin în opere artistice, și tinde să le obiectiveze în fața societății clujene, îmbogățindu-i conștiința națională.

Producția noastră dramatică originală abia poartă pe umerii ei un trecut de un secol, și în această dezvoltare a ei rare au fost momentele când s'a apropiat de culmile artei. Ne lipsia o societate cultă, bine închegată, cu o conștiință în care preocupările culturale și sociale să provoace ciocniri dramatice, din cari apoi, opera de artă dramatică să răsără nesilită, ca o floare, hrănită de un sol bogat. După războiul producția dramatică originală a crescut neobișnuit de mult; progresul îl constatăm și aci cu bucurie; opera mare așteptăm să ne încununne scena în cel mai scurt timp.

Prin această priză a dezvoltării dramei românești trebuie privite și piesele jucate pe scena clujană. Dintre cele 7 piese originale jucate în stagiunea trecută abia una se apropie mui îndrăzneală de adevărata artă; celelalte au mici licăriri, cari se vor stinge și ele cu timpul. De sigur că *Patima Roșie* a d-lui M. Sorbul, cu toate că poartă o notă dostoiewskiană are caractere bine slefuite, între care lupta dramatică este viu susținută în toate desfășurarea piesei. De aceea ea a plăcut și Clujenilor și va mai înfrunta încă multe stagioni. Celelalte piese originale au plăcut mai mult pentru actualitatea problemelor, decât pentru valori artistice.

O altă preocupare de frunte a Teatrului nostru, este îndreptarea publicului spre izvoarele adevărate ale artei dramatice, spre piesele clasice. Fastul cu care au fost montate și seriozitatea cu care au fost jucate două dintre acestea: *Oedip-Rege* și *Macbeth* a adaus încă o cunună de lauri la gloria interpretului principal din ele, dlui Zaharia Bărsan. Ele au dat publicului clujan iluzia marilor reprezentații europene unde actor și regizor sunt storși de toată puterea lor de creație. Dacă ele însă n'au provocat entuziasm actorii nu trebui să des-pereze. Urcușul spre culmile artei este cu mult mai greu decât să poată fi învins de un public, care abia acum îl încearcă. Tot în această categorie trebuie puse și *Nora* și *Strigolii* ale lui Ibsen și *Candida* lui Shaw. Pentru ca astfel de piese să fie înțelese e de dorit, ca premierele lor să fie deschise de câte-un conferențiar priceput, plătit dacă nu se poate altfel, care să le arate valoarea artistică și să deschidă noi orizonturi gustului embrionar al publicului nostru. Greutățile începutului numai astfel vor fi învins.

Tot gustului în formație al publicului se datorește lipsa pieselor moderne, cari mișcă într'adevăr publicul capitalei noastre. Dacă n'am gustat însă pe Pirandello sau pe Wedekind, *Demonul* lui Schönherr ne-a deschis drumul spre ex-

presionism*) una dintre noile preocupări ale dramei mondiale. Ne-a făcut numai să întredem expresionismul, căci ea stă la mijlocul drumului dintre acesta și naturalism. Dar chiar această însușire a ei s'a potrivit pentru publicul nostru, care ar fi rămas neînțeleșor, s'ar fi revoltat chiar, în fața unei drame expresioniste.

Succese mari au avut și de astădată comedii ușoare, presărate mai mult cu situația decât cu caractere comice. *Năzdrăvaniile, divorțului și Cinematograful* — ca să înșir numai două dintre ele — au scuturat iarăși de răs săli încârcate, seara și la matineu. — Mare parte din publicului nostru abia a auzit din gazetă sau din vre-o lectură trecătoare de adevărata artă; în inima ei generațiile viitoare abia vor putea intra.

Pentru a pune definitiv stăpânire pe sufletul publicului actorii noștri trebuie să cucerească încă multe redute. În această stagiune au cucerit eroic una. Nu va trece mult până când vor avea un public, care le va răsplăti din belșug întreaga muncă și le va oferi din mijlocul lui dramaturgul, care să le valorifice puterile cu artă crescută din sufletul nostru

OPERA

Walküre

3 acte de Richard Wagner.

Opera noastră a știut să furișeze cu măiestrie pe Wagner în sufletul publicului clujan, atât de puțin obișnuit cu muzica filozofică. Pentru ca saltul între ceace gustăm noi și marele maestru german să nu fie prea mare, ne-a dat mai întâi pe „Tannhauser“. Dela această operă, unde lupta între două probleme fundamentale ale vieții, — sensualitate și credință — o simțim mai aproape de sufletul nostru, la „Lohengrin“, în care problema coboririi idealului între oameni este magistral realizată — este o evoluție. Cu „Inelul Nibelungilor“, din care „Walküre“ e partea a II, suntem pe culmile wagneriene, în plină luptă între om și divinitate.

Wotan, sumbrul zeu, vrând să descătușeze pe oameni de sub blestemul lui Alberic, care a fost deposedat de inelul fermecat al Nibelungilor, se coboară între ei și aci e tată a doi gemeni: Siegmund și Sieglinde. Nenorocirile cari cad asupra lor aruncă pe Sieglinde în robia întunecatului războinic Hunding, care și-o ia de soție. În casa acestuia sosește cerându-i adăpost, Siegmund, zdrobit de oboseală și alungat de dușmani. Hunding, fiind în dușmănie de moarte cu Welse, tatăl eroului refugiat, îl provoacă pentru ziua următoare la luptă. La eroul disperat, fără nici o armă de apărare, vine peste noapte Sieglinde și-i arată sabia pe care tatăl său o înfipse în stejarul secular, din mijlocul casei. Cel ce va putea-o smulge va răpune orice dușman. Siegmund, în vinele căruia curge sânge de zeu, o scoate și amândoi frații se simt învălușiți în fericirea eliberării.

Wotan, care iubește umanitatea, simpatizează pe Siegmund și-i promite învingerea. Dar Fricka, nevasta lui, apărătoarea cinstei conjugale, îl determină să apere pe Hunding, soțul înșelat. Pentru ca să facă această Wotan trebuie să se lupte cu Brünhilda, cea mai mare dintre Walkürli, care iubește pe Siegmund, fiindcă

*) Această piesă face actualmente incunjurul Ardealului în turneul Teatrului nostru.

vede în el eroul care va salva umanitatea de sub blestem. În lupta lui cu Hunding ea-l ia sub scutul ei. Dar Wotan zdrobește sabia lui Siegmund și eroul este străpuns de Hunding.

Neascultătoarea Walküre trebuie pedepsită. Ea arată însă lui Wotan, că apărând pe Siegmund a apărât pe eroul, pe care el vrea să-l dea umanității. Ea n'a făcut decât voința lui; cu adâncul ei sentiment ea a văzut mai clar ceea ce însuși Wotan doria. Wotan n-o iartă; o învâluie într'un foc de unde va fi eliberată de marele erou, pe care-l așteaptă amândoi. Acest erou îl va naște Sieglinde; numele lui e Siegfried. El apare însă numai în partea a III a ciclului.

Ideea fundamentală din partea a II este cea a Walküre. Fica a lui Wotan și a atotștiutoarei Erda (Zeița Pământului), ea este tip feminin, prin excelență. Ea nu vede decât cu ochii dragostei nemărginite. Condușă de acest instinct ea calcă însăși voința înfricoșatului Wotan.

Adâncând pe zei în scenă, Wagner a apucat pe un drum, pe care drama și mai ales muzica, străbate foarte greu. Personalitățile lor sunt tipice, uriașe; ciocnirea dintre ele e titanică. Geniu muzical și mare talent dramatic, Wagner, a învins această greutate. Dela masivitatea lui Wotan până la delicatetea Sieglindei; dela complexitatea psihologică a Brünnhildei până la tragicul Siegmund, marele maestru a dăruit din belșug.

Motivele muzicale ale eroilor sunt aspre, colțuroase ca și sufletul lor și natura în care trăesc ei. Această muzică grăește, nu cântă. Grăește profund și înfricoșat din gura lui Wotan; plină de dragoste frățească din gura celor doi gemeni; războinic dintr'a Walkürilor.

Interpretarea nu ne-a satisfăcut pe deplin. Soliștii n'au avut destule mijloace vocale și dramatice pentru a umple masivitatea wagneriană. De aceea opera n'a plăcut ca celelalte două din familia ei Montarea însă a dovedit că dl Pavel a intrat în atmosfera wagneriană, până în cele mai mici amănunte.

Inchiderea stagiunii Operei

Convorbire cu dl Popovici-Bayreuth.

Opera Română și-a închis Vineri seara porțile. Cortina s'a coborât pentru ultima oară în această stagiune în acordurile mărețe ale finalului din „Walkiria“.

Cum ansamblul pleacă din Cluj, pentru a da reprezentării timp de o lună în capitala Bucovinei, m'am adresat d-lui Popovici-Bayreuth directorul operei pentru a ne da lămuriri despre stagiunea trecută, despre turneu și despre planurile pentru stagiunea viitoare.

L-am găsit — în preajma premierei Walküre — citind o operă. Am început să vorbesc despre turneu.

— Da plecăm — răspunse d-sa — în propagandă românească, pentru a arăta ce putem noi cei dela Cluj, pe tărâmul artei muzicale. E adevărat, turneul nu este numai turneu de propagandă, el mai este și o posibilitate ce se dă artiștilor noștri cari de 4 ani și jumătate au muncit neobosit aici la Cluj, de a-și spune sufletul, de a-și desfășura talentul și în alt loc, în fața unui public nou... Ministerului îi suntem recunoscători că ne-a dat această posibilitate — atât cât a putut —, încolo vom lupta noi cu neajunsurile ce le vom întâmpina. Vom lupta, așa cum am luptat și aici, până ce am ajuns acolo unde suntem azi. Artiștii sunt râvnitori, aproape

neobosiți, cu toate că munca lor nu o putem retribui încă așa cum ar merita... Totuș e îmbucurător că munca noastră nu a fost zadarnică. Avem o lume care s'a alipit definitiv Operei noastre, pentru care Opera a devenit o necesitate, ridicându-se dela rangul inițial de loc de petrecere la acel de loc de cultură muzicală și sufletească.

„Iată ce ne-a îndemnat să scoatem acum „Walküre“ de acel mare maestru al gândirei, nu numai al sunetelor care a fost Wagner. Da, e pas curajos, după însă „Tanhäuser“ și „Lohengrin“ apreciate atât de mult, a trebuit să avem curajul să-l facem și pe acesta. Premiera de mâine va dovedi dacă am făcut bine s'au nu. Poate nu peste mult vom scoate și partea introductivă a tetralogiei wagneriene: Reingold.

„Când? Poate la anul, poate mai târziu. Deocamdată în stagiunea viitoare proiectăm să scoatem: „Ebra“ de Hallevy, „Le jongleur de Notre-Dame“ de Massenet și „Dama de Pică“ de Tsaikovsky. Primele sunt în repetiție de mai de mult așa că vor fi reprezentate în primele luni ale stagiunii“.

Aduc vorba din nou despre turneu. Înțelegându-se și așa de uriașă încât mă interesează de aproape...

— Vom juca la Cernăuți o lună, în fiecare seară. Ducem tot personalul, aproape toate decorurile. Operele vor fi montate ca la Cluj. Ce opere vor căna? Toate cele din repertoriul clujan“.

Afirmajă mă bucură, căci auzisem că cele două lucrări originale, ale d-lor H. Klee și T. Brediceanu nu se vor cânta la Cernăuți, unde se pleacă, — după cum spunea chiar d. Popovici — în propagandă românească. Totuș, întreb, precizând.

D. Popoviciu răspunde negativ, argumentând: „Sunt lucrări ieșite din mijlocul nostru, bune aici la Cluj, cu cari însă nu ne putem prezenta aiurea unde este un public străin, atât de pricepător în ale muzicii“.

Vorbim apoi despre artiști și despre public.

— Recunoștința mea la închiderea stagiunii se îndreaptă mai întâi spre colaboratorii mei, sufletul acestei instituții: artiștii, apoi spre public pe care îl rog să întreție focul sacru în jurul acestei instituții, să încurajeze pe artiști prin bună voință și prin cercetarea instituției așa cum a făcut-o și până acum. Numai în armonie lucrând vom putea duce mai departe opera începută“.

Am mai vorbit cu dl Popovici despre elementele tinere ce se ridică mereu, despre frumoasa perspectivă ce o are muzica în România, despre necesitatea unei edituri muzicale românești...

Când am sfârșit convorbirea, cu o urare pentru turneu, soneria anunța ora 1.

CĂRȚI, REVISTE, ZIARE

În „Viața Românească“ pe luna Martie, d. G. Bogdan-Duică începe o operă de revizuire a forțelor noastre culturale actuale, care trebuie făcută în vederea unei viitoare renașteri a poporului nostru. Desprindem din partea introductivă câteva rânduri, cari evidențiază obiectivitatea și înălțimea punctului de vedere din care autorul vede problema:

„Revizuirile trebuie să ceară socoteală de orice plus și minus în avutul național, de orice fel ar fi acesta. Un criticism necoruptibil trebuie să examineze încă odată, de două ori, de repetite ori forțele naționale, bilanțul trecutului văzut din viitorul

spre care vom sau dorim să-l cărmuim. Acel criticism trebuie să înalte pe umili spre conștiința productivă, de exemplu pe țărani; problemei nouă trebuie să-i adapteze pe cei ce până astăzi nu au dat dovezi că sunt pătrunși de conștiința cea mai fină și cea mai morală a menirii lor. de exemplu pe orașeni și, dintre ei, pe acei specifici „suprapuși“ ai trecutului și ai norocului vertiginos de după război; trebuie să arate golurile, în care, cu forțe nouă, cu ultime puncte de vedere și instrumente de cercetare, cu un simț de jertfă primenit, trebuie să intre conducătorii intelectuali ai generațiilor proxime. Suma tuturor sumelor de energii trebuie citată în fața judecății momentului de față și lămurită, ce garantează ea și ce nu? Dela această cercetare, exceptării nu poate cere nimeni, nici-o forță. Aceasta ar însemna că vechea tendință de abatere dela pozitivismul cultural, social, politic voește să mai stărne în paguba renașterii naționale. Căci de-o renaștere este nevoie; este, fiindcă toți o așteptăm; și mulți au chiar îndrăzneala de-a se socoti de pe acum apostolii ei“.

În acest prim articol este vorba de Istoria literaturii românești în veacul XIX a d-lui N. Iorga.

În „Edu ația“, revistă pentru școală și familie (An. VIII, nr. 3—4) dl C. Rădulescu-Motru, distrugător de prejudecăți de astădată, cere ca învățământul nostru să îmbrățișeze și tehnica revoluției, prin care astăzi se înțelege orice schimbare, în bine sau în rău, în ordnea socială. Omul modern știe că alcătuirile sociale nu sunt produsul unor forțe transcendente, ci ele atarnă de ființa omului, ele sunt reflexul intereselor și aspirațiilor acestuia aici pe pământ. Ideologia revoluționară de astăzi este croită în vederea lucrurilor de pe pământ. Acel care aplică nu mai este un utopist, sau un fanatic; el este un profesionist. (!) Ideologia revoluționară este artă și știință în același timp: este arta și știința realizărilor sociale și politice. Revoluția poate fi și periculoasă, când este inutilă din punct de vedere social și se bazează pe inconștiența mulțimii, dar — „instrumentul pericolos, când este bine cunoscut, nu mai este periculos. El este chiar un instrument docil“. De unde urmează necesitatea de a se deschide ochii tinerilor din vreme asupra științei și tehnicii revoluționare.

„Peninsula Balcanică“ intrând în al treilea an de existență închină întreg numărul de pe luna Aprilie înființării Patriarhatului român, cu articole semnate de dd. I. C. Grădișteanu, Dr. Dragomir Dumitrescu, Dr. V. G. Ispir, N. Batzară, Nuși Tulliu și Th. Capidan.

„Tribuna Românilor de peste hotare“, apare din anul trecut la București, aducând în fiecare număr articole despre evenimentele mai de seamă ce se petrec pe pământul românesc și bucăți literare, în versuri sau în proză, scrise în limba dialectică a Românilor din sudul Dunării.

JOAN VLAD

FABRICĂ de UNT și BRÂNZE-TURI DEPOZIT de VINURI și SLĂNINĂ - CLUJ

Plaja M. Viteazul 40. Tel. 9-20.

FAPTE ȘI OBSERVAȚIUNI SĂPTĂMANALE

ENCICLOPEDII

Privitor la chestiunea tratată d. G. Bogdan-Duică în articolul său despre enciclopedie, nu este fără interes să se știe că tocmai acum apar la vecinii noștri — două.

Narodna Enciklopedija Srpsko-Hrvatska, care este o transcriere din scriere cirilică în scriere latină și fi-rește, o creștere modernă a conținutului, o reducează pentru regatul serbo-croato-sloven Stanoje Stanojević. A apărut o fasciculă, întâia!

Celii au scos primul volum dintr'un Masarykuv Slovnik Nauciny, pagini 1166. Criticându-l Prager Presse regretă că opera nu a fost gândită ca a lui Stanojević; cu zăre mai largă, cu analize serioase, nu în felul îngust-practic al lui Otto, Brockhaus, Larousse; cu bibliografie suficientă; păstrând loc larg pentru punctele de vedere specifice cehoslovace, dar încolo cu sbor mondial.

Lexiconul-Masaryk este panslav, intrucât dă o deosebită atenție chestiunilor slave. Criticul este, totuși, nemulțumit că unele fenomene nouă, actuale nu au fost înregistrate, ca d. ex. numele și operele poezilor poloni de astăzi.

Nu continuăm a amănuntele: Repeșim numai avertismentul ce ni-l dau două națiuni vecine, care de cultura masselor lor au o grije evident mai mare decât avem noi: Latinii Orientului, urmașii lui Traian, tradiționaliștii culturali etc. etc.

„Vorba multă-i sărăcie“, strigă cântecul. Să începem fapta!

HORIA TRANDAFIR

Studii etnice-politice. — Președintele Senatului ceh a luat inițiativa ca o comisiune compusă din membri ai tuturor partidelor aliate să studieze stările: economice, sociale, politice și culturale din Rusia-carpatică. Comisia se află la fața locului, în Muncaciui și — studiază într'adevăr. De ce nu i-a dat prin minte și vreunui președinte de senat român ori de cameră română, să studieze astfel — Maramureșul?!

Balcancii — dela Sofia cer să fie primiți la București în audiențe diplomatice. De ce nu, doar despre Bulgaria nu s'a aflat încă ce s'a dovedit la Praga, în procesul privitor la uciderea lui Dascalow, și anume la 13 Noemvrie 1923, că: din Sofia se trimet în străinătate ucigași, să stingă zilele adversarilor lui Tancof. Tot așa fu ucis Ciaulof, în Milano; iar acum Panița, în Viena. Corespondentul din Viena al ziarului „Prager Presse“ li și scrie acestuia că este probabil că și ucigașa din Viena a plecat direct, la omor, cu ordin dela Sofia. . . Avem dar tot interesul să urmărim bine procesul dela Viena; poate iese la iveală încă o zi ca 13 Noemvrie 1923! Mai puțin delicați decât d. I. G. Duca, socialiștii apusei vor convoca o conferință a partidelor țărilor balcanice,

la care, ca comisie de cercetare, vor sosi Vandervelde, Shaw, Adler, și — nu vor aduce cu ei nici-o mască pentru d. profesor Tancof, care preșidează un crunt scandal balcanic, primejdios pentru toată lumea, și mai ales pentru vecini. Lămuriri așteptăm și le vom avea.

Serbări artistice — de valoare se pregătesc în Nordul țării. La 14 Iunie Sătmarul — orașul românesc și așa de străin — va asculta cânteculele a vreo 32 de coruri orășenești și sătești din Maramureș, Sătmar și Crișana. Cântecul românesc va răsună, unde încă nu va putea să și rămăie. Un juriu de bărbați specializați vor decerne premiile; o respectabilă sumă de Români reprezentativi vor asista: ministrul artelor, doi episcopi, câțiva primari etc. Dintre premii înțelegem drapelul; dar acea antică liră de argint, oricât de simbolică ar fi, am fi dorit-o înlocuită cu ceva modern și practic. de ex. un aparat musical trebuitor corului biruitor, o bibliotecă de compoziții românești. Totuși, de nceput aplaudăm fără rezervă pătrunderea n sus a cântecului românesc.

Un episcop de 70 de ani — este P. Sf. Nicolae Ivan al Clujului. Credincioșii săi, membrii sinodului clujan, consistoriul, societatea femeilor ortodoxe au ținut să-l felicite. A fost un salon foarte mândru. S'au ținut patru cuvântări. Dintre ele cea mai rotunjită, deși mai emoționată, a fost a doamnei P. Voitești; colorată poetic a fost a d-lui Sextil Pușcariu; devotată a seminaristilor. Episcopul a răspuns accentuând că la ce-a făcut a avut colaboratori ce și-i dorește și pe viitor. A fost o recepție intimă, părintească-fiască, — și semnificativă pentru viitor. La Blaj, de 9/15 Main, s'a ținut un discurs, în care, după Patria, s'a zis: „Ori avem o ortodoxie liberă ori mergem la Roma“ Când astfel de vorbe se aud, este bine să auzim și partea contrară. Și astfel, la proximitatea prilej, care-ar fi fost recepția aceasta, s'ar fi putut auzi ceva despre ortodoxia liberă. Ce poate fi aceasta? Ce are să fie? Iată o temă care mi ar fi plăcut s'o aud răsunând într'un text bine gândit. Pentru că este evident: că progresele externe ale bisericii ortodoxe trebuie să fie însoțite și de progresul intern, că bisericele trebuie să crească cum cresc copacii, dela măduvă spre coajă, nu dela coajă spre măduvă. Ce poate fi, intern, ortodox liber, despre care la Blaj a vorbit însuși d. N. Jorga? Cuvântul este bine găsit; dar asupra sferei sale am dori să auzim și alte păreri. La o astfel de festivitate s'ar fi remarcat plăcut un nou cuvânt clar. Dar aceste cuvinte pot veni și altă dată. Deși episcopii sunt de 70 de ani, ei le vor proteja, pentru că vor fi întări-toare. Ca unui viitor protector al „liberei“ ortodoxii, urăm episcopului Ivan un sincer: „La mulți ani!“

O reacțiune primejdioasă, contra căreia trebuie să se ridice toată lumea. Generalul Hindenburg, ieșit din urne măsluite și dintr'o agitație fără de scrupule naționalistă, a învitorat Germania, care începe a crede că se apropie de ce a fost Fostul Kronprinz-isor se arată. Ziarul Kreuzzeitung devine iarăși boeresc în vorbe și fraze. Pentru a lămuri pe cetători ce au fost Hohenzollern-ii Prusiei și diferitele lor instrumente, vom publica câteva

articole despre democrație germană, în luptă cu netrebuincioasele și uneori netrebuicibile figuri regale și imperiale din țara ai cărei jumătate locuitori au avut chef să se vadă conduși de bătrânul general. Reacțiunea republicană începe, dar nu pare încă destul de indignată!

Politica culturală în Polonia o expune, într'un articol remarcabil, ministrul instrucției St. Graboski. Câteva principii merită a fi cunoscute și la noi: 1. Siguranța Poloniei cere ca fiii ei să se ocupe cu cultura tehnică apuseană (și noi ne întoarcem la clasicism?) 2. Patriotismul tuturor claselor devine și trebuie să devină încă tot mai conștient. 3. Totuși, societatea noastră încă nu a învățat că virtute cetățenească nu este a împlini o datorie legală, ci a uni interesele noastre cu interesele și tendințele națiunii, deoarece nu prin jefia de eroi sunt tari națiunile, ci prin socializarea voinelor tuturor. 4. Tipul de viitor al Polonului trebuie să fie omul care prin proprie muncă își câștigă valoarea socială. 5. Statele devin tari numai dacă ceie caută averi voesc să înbogățească și statul, națiunea. Tot astfel și cu știința! Așa ajunseră Englezii să stăpânească lumea. 6. În acest moment, Polonia are nevoie de o cultură tehnică și agricolă, industrială și comercială, în felul Nemților. Deci: nu literați, nu funcționari, nu intelectuali exclusivi trebuiesc, ci muncitori pentru independența industrială a Poloniei, absolvenți de școli (mici și mari) profesionale. Căci „este timpul suprem de-a modifica ierarhia carierelor, de-a înceta să credem că valoarea cetățenească a unui literat rău, a unui rău funcționar ori avocat rău este mai mare decât a unui meseriaș bun, a unui tehnician bun și a unui negustor“. Cehoslovacia este de mult pe drumul acesta. Și noi — ?

«Cultura creștină», revistă lunară care apare la Blaj, publică în numărul de pe luna Mai trei documente inedite privitoare la revoluția din 1848. Documentele aflate de d. Dr. Coriolan Suciu în arhiva metropolitană, care ascunde încă atâtea acte importante din trecutul nostru, sunt următoarele: Proclamația lui Aron Pumnul, prin care se convocau Românii la adunarea dela Dumineca Tomii; Manifestul tuturor Românilor Transilvăneni către patria lor, despre care d. Suciu crede că este una din proclamațiile lui S. Bănuțiu; și o proclamație a unui teolog din Pazmanen (Viena), al cărui nume nu s'a stabilit încă.

LIBRĂRIA V. ROMAN, DE J

Depozitul tuturor editurilor din țară: Cărți literare, școlare, științifice și bisericești. Procură orice carte din țară și străinătate, precum reviste și jurnale străine. — Mare magazin de hărți, registre, caiete, carnete, imprimare, stampile etc. Articole de birou, de pictură și desemn artistic și tehnic.

SĂPTĂMÂNĂ ECONOMICĂ-FINANCIARĂ

Tribunal arbitrar mixt germano-român. DelaParis s'a strămutat la Geneva tribunalul arbitrar mixt germano-român. Înțocmirea lui de astăzi este din doui arbitri judecătorești: dl C. Antoniadu român și dl Walter Froehlich german, prezidați și de un neutru dl Robert Frazy elvețian. În sesiunea dela 20 Aprilie la 5 Mai, acest tribunal a judecat 26 de procese între comercianți români și germani. Mai toate procesele erau din categoriile următoare: cerere de despăgubiri pentru mărfuri cumpărate de firme românești și confiscate în Germania la începutul războiului, sau cerere de despăgubiri pentru plățile efectuate înainte de războiu penboju contracte neexecutate.

Germanii au adus în sprijinul tezei lor, care conchidea la acordarea unei despăgubiri de 10%, o mulțime de argumente care a umplut lumea juridică prin curiozitatea lor. Astfel în ce privește mărfurile confiscate, germanii obiectau că nu pot fi socotite la valoarea lor întregă pentru români, fiindcă chiar dacă erau expediate în România ar fi fost rechiziționate de trupele germane, și chiar dacă n'ar fi fost rechiziționate și ar fi fost vândute, banii s'ar fi depreciat în mâinile comercianților. Iar în ce privește sumele date în contul contractelor s'au depreciat în mâna detentorilor germani, pânăla completa lor evaporare. Și deci nu ar mai avea ce da înapoi.

Teza românilor e simplă, ei cer sau mărfurile sau restituirea valorii lor în valuta de atunci (lei aur). Iar în ce privește contractele neexecutate, sau executarea contractelor sau restituirea sumelor în valuta de atunci (lei aur).

Hotărârea în aceste importante procese a fost amânată pentru sesiunea de Iulie, când credem că teza românească va triumfa.

Chestiunea salariului minim. Uniunea generală a industrișilor români se opune la legiferarea salariului minim, și luptă pentru ca această reformă să nu fie introdusă în codificarea muncii. Nu trebuie să aducem prea mari dovezi că puternica uniune a patronilor va reuși.

Chestiunea salariului minim ar trebui însă, să preocupe mai mult opinia publică. Organizațiile muncitorești ar trebui să întreprindă o campanie pentru lămurirea opiniei publice și pentru realizarea reformei. Rezolvarea dreaptă a chestiunii salariilor nu poate fi făcută, dacă aceasta nu este întemeiată pe principiu că fiecare trebuie să trăiască din munca sa. Firește unul va trăi mai bine altul mai puțin bine, după capacitatea și iscusința fiecăruia însă și cel mai umil trebuie să aibă salar indestulător pentru viață. Garantarea existenței este bază salariului minim. Minimumul de existență hotărăște minimumul de salariu.

Codul muncii. Delegația economică a guvernului a dat ultima forma proiectului de lege pentru codificarea muncii. În curând el va fi adus în parlament. Cunoaștem proiectele anterioare, care au stat de bază actualului proiect. Din el se vor putea deduce fără urmă de îndoială principiile de politică socială ale guvernului.

Ville și livezile Basarabiei. Din cauza ploilor la timp ville și livezile Basarabiei

au strălucire de altă dată. Anul acesta vinul bun al Basarabiei vor umple cramele, iar fructele ei frumoase vor aștepta pe pomi culegere în plin. Chestiunea este însă astăzi, ca cea din fiecare an. Se vor pune la dispoziția Basarabiei vagoanele necesare pentru transportul lor în țară? Altă dată fructele Basarabiei inundaU Ucraina și făceau deliciul meselor în Odessa. Milioane de ruble se întorceau în provincia românească pentru fructele de aur trecute peste Nistru. Astăzi aceste debușuri au dispărut, pentru păstrarea unei mari bogății suntem dator să găsim fructelor basarabene debușuri vor. De șase ani se pune necentenit aceiaș chestiune. Fructele putrezesc pe pomi, și orașele plătesc acest prețios aliment cu prețuri fantastice. Nu s'ar putea găsi o deslegare mulțumitoare pentru toți?

Alcoolismul. Pe vremuri când comerții de băuturi spirtoase jucat un rol politică ca alegători în colegiul întâiu, nu se putea face mare lucru contra alcoolismului. Interesul general era sacrificat interesului electoral. Astăzi crășmarii sunt înecați, ca toți bogătașii, în masa mare a alegătorilor săraci.

Pe curând se va depune în parlament legea pentru feglementarea bănturi lor spirtoare. Crășmarii au început să se agite. Nu credem să se mai poată face ceva. Toate partidele sunt de acord că alcoolismul a ajuns o primejdie pentru neamul nostru, și că vânzarea alcoolului trebuie îngreuiată, dacă nu cu desăvârșire oprită

De ce este căzut leul? În discuția revalorizării leului, se uită tocmai cauza căderii leului. Unii sunt pentru revalorizare, alții contra revalorizării, dar nimeni nu se întreabă dacă e posibilă revalorizarea.

Leul e căzut fiindcă în fie care an ia mai mulți lei din țară de cât intră, adică fiindcă balanța noastră economică e de-

ficitară. Această cauză, care a făcut să se scoboare leul, perzistă încă și face ca leul să arate tot un curs scăzut, cu amenințarea de a mai cădea încă.

Din ce cauză avem balanță deficitară? Întâiu fiindcă avem multe plăți de făcut în străinătate; apoi fiindcă sunt mulți români care călătoresc în străinătate și aruncă lei mulți acolo: apoi fiindcă nu exportăm destul și în fine fiindcă importăm prea mult. Ce putem face? Datoriile nu le putem micșora. ci trebuie e plăite. Românii să-și arate patriotismul reducându-și călătoriile în țări streine la strictul necesar, în schimb să facă totul cu puțință pentru a ne vizita cât mai mulți streini. Să producem mai mult și să exportăm mai mult, în care scop producătorul nu trebuie persecutat, nici producția îngreunată. Producția agricolă să fie liberă, iar industria națională încurajată. Taxe de export să nu împiedice trimiterea peste graniță a excedentului producției noastre, Să micșorăm importul, prohibind luxul și încurajând în largă măsură industria noastră pentru a satisface cât mai multe din nevoile consumului intern.

Fără acestea, balanța noastră economică nu poate fi activă și leul nu se poate urca.

Două politici monetare. Pe când noi umblăm zădarnic să revalorizăm leul, Ungaria păsește curajos la reforma sa monetară. Adoptând shillingul englez sau cel austriac Ungaria va reveni în curând la o monedă sănătoasă.

Cititorii nu uită că printre îndatoririle de fiecare zi este și achitarea în mod anticipativ a abonamentului.

GRATIS

puteți avea **3500 Lei**, dacă veți cumpara orice la

Magazinul Parisien S. A.

Cluj, Calea Regele Ferdinand Nr. 12

deoarece Direcțiunea Magazinului Parisien S. A. a decis, ca să restituie cumpărătorilor săi o anumită cotă din venitul firmei și anume, în ziua de 25 a fiecărei luni

va trage la sorți în prezența notarului public 3 obiecte de valoare

puse la vedere publică în vitrina firmei și obiectul, ori contravaloarea acestuia, îl predă câștigătorului norocos.

Billete de loterie se vor da gratuit în magazinul nostru fiecărui cumpărător.

Articlii de modă pentru băbăți, mărunișuri, ciorapi, portelan și sticlărie, cărucioare pentru copii și jucării, se pot afla în asortimentul cel mai mare și mai ietiv în Magazinul nostru.

Adresa abonatului:

D. Dr. Victor Deleu, director
Calea R. Ferdinand 34
1440 Cluj

„LEBEDA“ S. A.
IN CLUJ, STR. IAȘILOR Nr. 14.

Prima fabrică română de
PLAPOME, saltele, vestminte de pat,
vată și pentru prelucrare de pene aran-
jată cu curent electric.

Magazin de candelabre pt. Ardeal S. A.

CLUJ, CAL. REG. FERDINAND 11.

**Mare depozit de lămpi
și material electric!**

VÂNZARE EN-GROS ȘI EN-DETAIL

Schmoll-Pasta e cea mai bună cremă
de ghetă
Brașov, Strada Lungă No. 59.

Intreprinderile Forestiere Rom. S. A.
Cluj, Regele Ferdinand No. 38.

Se ocupă cu exploatarea de păduri, cu
industrializarea lemnului și finanțarea
intreprinderilor similare.

Capital social lei 65,000.000. (- Uzine :
Leșnic, Coșnea, Cloșani, Valea
Drăganului (Poeni).

ȘAMPANIE

MAJESTIC

Prima fabrică română de șampanie în Ardeal

BRAȘOV

Magazin de încălțăminte

PETRE S. BACIU

București, Strada Academiei No. 16.

Se găsesc gata și comanda
se efectuează prompt.

Produsele

fabricei de bere

CZELL DIN CLUJ

(Mănăstur)

berea albă

și berea din

maț dublu

„URSUȘ“

„HERCULES“